

ISSN 2738-0343

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА

**ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИНФОРМАЦИОНО-ДОКУМЕНТАЦИОНЕ
И БИБЛИОТЕЧКЕ ПОСЛОВЕ**

**ИНФОРМАТИВНИ
БИЛТЕН**

**БРОЈ 9
2024**

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове Управе за заједничке послове републичких органа већ више од тридесет година једном месечно објављује Информативни билтен, којим обавештава кориснике о обновљеном информационо-документационом и библиотечком фонду.

Обавештавамо кориснике да БАЗИ ПРАВНИХ ПРОПИСА Одељења за информационо-документационе и библиотечке послове Управе, која је дневно ажурна и притом бесплатна, могу приступити путем следеће интернет адресе:

<http://bpp.uzzpro.gov.rs>

Из наше базе која садржи преко 150.000 прописа и преко пола милиона скенираних страна службених гласила, за свега неколико минута може се добити како важећи тако и неважећи пропис, у штампаној верзији или електронском поштом, као што се може добити и телефонским путем свака информација о статусу траженог прописа.

БИЛТЕНИ у електронском облику могу се преузети на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-bilteni.html>

Целокупан библиотечки фонд може се погледати на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-knjige.html>

Дигитална библиотека налази се на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За коришћење целокупног фонда, као и за информације о правним прописима објављеним у службеним гласилима, корисници се могу обратити Одељењу:

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове

Управа за заједничке послове републичких органа

Немањина бр. 22–26

Београд

Телефон: 3616-296; 363-1620; 363-1104; 3613-734/лок. 1620 и 1104

biblioteka@uzzpro.gov.rs

САДРЖАЈ

- 1. Преглед одабраних правних прописа објављених у службеним гласилима Републике Србије, Аутономне Покрајине Војводине и Града Београда**
- 2. Списак претплата на службена гласила и часописе за потребе библиотеке Управе у 2024. години**
- 3. Преглед садржаја нових бројева часописа**
- 4. Преглед старих публикација**
- 5. Преглед нових књига**
- 6. Листа најчитанијих књига**

1

**ПРЕГЛЕД ОДАБРАНИХ ПРАВНИХ ПРОПИСА
ОБЈАВЉЕНИХ У СЛУЖБЕНИМ ГЛАСИЛИМА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ
ВОЈВОДИНЕ И ГРАДА БЕОГРАДА**

УСТАВНОПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ

Службени гласник Републике Србије

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Руанди, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Најробију, Драгана Жупањевца, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Руанди, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Најробију, Данијеле Чубрило Мартић, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Источној Републици Уругвај, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Буенос Ајресу, Зорана Вујића, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Источној Републици Уругвај, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Буенос Ајресу, Вељка Лазића, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Еквадор, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Буенос Ајресу, Зорана Вујића, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Еквадор, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Буенос Ајресу, Вељка Лазића, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Вишенационалној Држави Боливији, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Буенос Ајресу, Зорана Вујића, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Вишенационалној Држави Боливији, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Буенос Ајресу, Вељка Лазића, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Укази о додели одликовања, Службени гласник Републике Србије бр. 79/2024

Уредба о статутима ордена и медаља, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2024

Уредба о изменама Уредбе о групацији Одбрамбена индустрија Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2024

Уредба о измени Уредбе о специјалној и посебним јединицама полиције, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2024

Одлука о установљавању Дана сећања на жртве масовних убистава, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Правилник о измени и допуни Правилника о премештају запослених у дипломатско-конзуларна представништва Републике Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2024

Решење о постављењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, Бојана Димкића, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2024

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Одлука о допуни Одлуке о организацији и раду Службе Скупштине Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 41/2024

ФИНАНСИЈЕ И ПРИВРЕДА

Службени гласник Републике Србије

Закон о изменама и допунама Закона о буџету Републике Србије за 2024. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 79/2024

Закон о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом, Службени гласник Републике Србије бр. 79/2024

Уредба о утврђивању Програма подршке унапређењу безбедности и квалитета производа и услуга, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2024

Уредба о утврђивању листе друштава капитала и мањинских друштава капитала, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Уредба о критеријумима за избор правне форме друштва капитала, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Уредба о условима, начину и поступку регистрације корисника система е-акциза, садржини и начину преузимања података из других регистара који се воде код надлежних органа, као и података у вези са акцизним производима, обвезницима акцизе и учесницима у промету, поступку за управљање пословним процесима система е-акциза и размени података и информација између корисника система е-акцизе у вези са акцизним производима, евидентирању, чувању и обради података у вези са кретањем акцизних производа, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2024

Уредба о изгледу контролне акцизне маркице, контролне акцизне маркице са QR кодом, врсти података на маркици, начину и поступку одобравања и издавања маркица, вођења евиденције о одобреним и издатим маркицама и обележавању акцизних производа контролним акцизним маркицама, односно контролним акцизним маркицама са QR кодом, као и врсти појединачног паковања кафе за крајњу потрошњу које се обележава контролном акцизном маркицом, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2024

Уредба о изменама Уредбе о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2024. години, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2024

Уредба о утврђивању посебних износа који се плаћају за време трајања „Дечје недеље” у 2024. години, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2024

Одлука о висини минималне цене рада за 2025. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2024

Одлука о измени Методологије за обрачун неовлашћено утрошене електричне енергије, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2024

Одлука о управљању и начину употребе Портала „е-Консултације”, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2024

Одлука о измени Одлуке о образовању Координационог тела за координацију стратешких активности предвиђених Програмом трансформације Пореске управе за период 2021–2025. године, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2024

Одлука о Кодексу корпоративног управљања друштава капитала, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Одлука о емисији обвезница Републике Србије ради измирења обавеза по основу обештећења за одузету имовину, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Одлука о изради Просторног плана подручја посебне намене за стратешки пројекат „Изградња самобалансираних соларних електрана великог капацитета са батеријским системом за складиштење електричне енергије у Републици Србији”, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Одлука о изменама Одлуке о оснивању Савета за социјално предузетништво, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Одлука о допуни Одлуке о образовању Радне групе за реализацију пројекта „Изградња београдског метроа”, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2024

Одлука о изради Стратешке процене утицаја Стратегије заштите животне средине са Акционим планом у Републици Србији за период од 2024. до 2033. године – Зелена агенда Србије, на животну средину, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2024

Одлука о утврђивању стопе редовне тромесечне премије осигурања депозита физичких лица, предузетника, микро, малих и средњих правних лица за 2025. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 79/2024

Правилник о вредности дневне, вишедневне и годишње дозволе за рекреативни риболов за 2025. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2024

Правилник о методологији утврђивања референтних цена за утврђивање основице за обрачун ИПАРД подстицаја у оквиру ИПАРД III програма, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2024

Правилник о условима, начину и поступку спровођења мере техничка помоћ у оквиру ИПАРД III програма, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2024

Правилник о утврђивању Годишњег програма формирања и одржавања обавезних резерви нафте и деривата нафте за 2024. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2024

Правилник о изменама и допунама Правилника о облику, садржини, начину подношења и попуњавања декларација и других образаца у царинском поступку, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2024

Правилник о изменама и допунама Правилника о условима и поступку за добијање, обнављање и одузимање акцизне дозволе, начину и контроли отпремања и допремања производа у акцизно складиште и о вођењу евиденције у акцизном складишту, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Правилник о утврђивању усклађених износа оствареног укупног месечног прихода домаћинства, као услова за стицање статуса енергетски угроженог купца, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2024

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Одлука о изменама Одлуке о образовању Покрајинског штаба за ванредне ситуације, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 41/2024

Правилник о додели бесповратних средстава микро и малим привредним друштвима и предузетницима за субвенционисање трошкова за набавку репроматеријала у 2024. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 40/2024

Правилник о додели средстава за финансирање интензивирања коришћења пољопривредног земљишта којим располажу пољопривредне стручне службе, пољопривредне стручне и саветодавне службе и ИРИ Тамиш – путем набавке опреме, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 40/2024

Правилник о додели бесповратних средстава за подршку развоју и афирмацији женског предузетништва Завода за равноправност полова, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 41/2024

РАДНИ ОДНОСИ, ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о изменама и допунама Уредбе о безбедности и здрављу на раду на привременим и покретним градилиштима, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2024

Правилник о измени и допуни Правилника о Листи лекова који се прописују и издају на терет средстава обавезног здравственог осигурања, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2024

Правилник о начину и поступку процене ризика на радном месту и у радној средини, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2024

Правилник о допуни Правилника о надлежним националним споретским савезима за споретске гране и области спорета у Републици Србији, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Правилник о утврђивању Списка психоактивних контролисаних супстанци, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Правилник о допуни Правилника о уговарању здравствене заштите из обавезног здравственог осигурања са даваоцима здравствених услуга за 2024. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Решење о утврђивању обрачунског износа просечне годишње зараде за осигуранике који остварују право у августу 2024. године, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2024

ОБРАЗОВАЊЕ, НАУКА, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА

Службени гласник Републике Србије

Одлука о допуни Одлуке о образовању Савета за вештачку интелигенцију, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2024

Одлука о проглашењу филмског фестивала за фестивал, односно манифестацију од посебног значаја за културу Републике Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2024

Одлука о суфинансирању припреме и/или набавке нискотиражних уџбеника које издаје Центар за нискотиражне уџбенике, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2024

Одлука о образовању Организационог одбора Министарског савета Глобалног партнерства за вештачку интелигенцију у Београду, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Правилник о спровођењу анализе о потребним медијским садржајима, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2024

Правилник о начину вођења и упису у евиденцију представника иностраних медија и дописништава иностраних медија, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2024

Правилник о изменама Правилника о упису ученика у средњу школу, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Правилник о програму обуке и полагању испита за лиценцу за директора установе образовања и васпитања, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Правилник о начину распоређивања ученика за учење кроз рад, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Правилник о изменама и допунама Правилника о стандардима за самовредновање и оцењивање квалитета високошколских установа и студијских програма, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2024

Правилник о стандардима и поступку за спољашњу проверу квалитета високошколских установа, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2024

РАЗНО

Службени гласник Републике Србије

Коефицијент за израчунавање висине месечне закупнине за коришћење станова, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2024

Индекси потрошачких цена за август 2024. године, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2024

Подаци о просечним зарадама и просечним зарадама без пореза и доприноса по запосленом, за јул 2024. године, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2024

2

СПИСАК ПРЕПЛАТА НА СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА И ЧАСОПИСЕ ЗА ПОТРЕБЕ БИБЛИОТЕКЕ УПРАВЕ У 2024. ГОДИНИ

СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА

1.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
2.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ
3.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ АП ВОЈВОДИНЕ
4.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ ГРАДА БЕОГРАДА

СТРУЧНИ ЧАСОПИСИ

1.	КОРАЦИ: часопис за књижевност, уметност и културу
2.	ЛЕГЕ АРТИС: прописи у пракси

ОСТАЛЕ СЕРИЈСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

1.	БИЛТЕН СУДСКЕ ПРАКСЕ ПРИВРЕДНИХ СУДОВА
2.	БИЛТЕН УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

3

ПРЕГЛЕД САДРЖАЈА НОВИХ БРОЈЕВА ЧАСОПИСА

Како квалитетно нормирати право запослених на јубиларну награду код послодавца и избећи најчешће грешке

- ▶ Специфичне врсте обраде личних података запослених од стране послодавца
- ▶ Осигурани случај кроз судску праксу – први део
- ▶ Побијање одлука скупштине привредног друштва
- ▶ Еколошки аспекти у јавним набавкама
- ▶ Додатне уплате у друштву са ограниченом одговорношћу и њихово враћање
- ▶ Начело сразмерности у управном поступку
- ▶ Судија за прекршаје као део система безбедности

У овом броју...

РАДНО ПРАВО

- 4 Како квалитетно нормирати право запослених на јубиларну награду код послодавца и избећи најчешће грешке
- 12 Специфичне врсте обраде личних података запослених од стране послодавца
- 19 Премештај запосленог на друге одговарајуће послове на иницијативу послодавца, у складу са чланом 171. став 1. тачка 1) и став 2. и чланом 172. Закона о раду, кроз судску праксу

ГРАЂАНСКО ПРАВО

- 26 Осигурани случај кроз судску праксу – први део

ЈАВНЕ НАБАВКЕ И БУЏЕТИ

- 42 Еколошки аспекти у јавним набавкама

УПРАВНО ПРАВО

- 50 Начело сразмерности у управном поступку

ПРИВРЕДНО ПРАВО

- 55 Побуњавање одлука скупштине привредног друштва
- 61 Додатне уплате у друштву са ограниченом одговорношћу и њихово враћање

КРИВИЧНО И ПРЕКРШАЈНО ПРАВО

- 65 Судија за прекршаје као део система безбедности

РУБРИКЕ

- 69 Портал читалаца
- 72 Календар важења правних аката
- 73 Поводом Међународног дана једнаких плата
- 88 Кад језик пресуди: Индиректне претње са становишта форензичке лингвистике
- 96 Преглед прописа донетих између два броја

ПРИВРЕДНИ АПЕЛАЦИОНИ СУД

БИЛТЕН

**СУДСКЕ ПРАКСЕ
ПРИВРЕДНИХ СУДОВА**

1-2/2024

ТЕМАТСКИ БРОЈ

Београд, 2024. године

САДРЖАЈ

РЕЧ РЕДАКЦИЈЕ	7
I. ПРАВНА СХВАТАЊА	9
II. ПИТАЊА И ОДГОВОРИ	31
III. СЕНТЕНЦЕ	129
IV. РЕФЕРАТИ.....	221
Др Никола БОДИРОГА ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду	
ИЗМЕНЕ ЗАКОНА О ИЗВРШЕЊУ И ОБЕЗБЕЂЕЊУ И СИСТЕМ ПРАВНИХ ЛЕКОВА И ПРАВНИХ СРЕДСТАВА	223
Јасмина СТАМЕНКОВИЋ судија Привредног апелационог суда	
ПРЕГЛЕД ИЗМЕНА ОСНОВНИХ ОДРЕДБИ ЗАКОНА О ИЗВРШЕЊУ И ОБЕЗБЕЂЕЊУ СА КОМЕНТАРОМ	243
Младен НИКОЛИЋ судија Привредног апелационог суда	
ЗАКОН О ИЗМЕНАМА И ДОПУНАМА ЗАКОНА О ИЗВРШЕЊУ И ОБЕЗБЕЂЕЊУ	269

Младен НИКОЛИЋ
судија Привредног апелационог суда

УГОВОР О ХИПОТЕЦИ И ЗАЛОЖНА ИЗЈАВА
КАО ИЗВРШНЕ ИСПРАВЕ291

4

ПРЕГЛЕД СТАРИХ ПУБЛИКАЦИЈА

Излазећи у сусрет све израженијим захтевима корисника да пронађу одговор на специфична питања из професионалне праксе, кроз Информативни билтен континуирано ћемо упознавати своје читаоце са садржајима старих књига из богате ризнице библиотеке Управе. Наш фонд обухвата, између осталог, и вредне писане документе који, осим документационе, имају и научну и стручну вредност. Будући да су посредни књиге од историјског значаја, као и периодична издања и друге драгоцене библиотечке целине којима располажу постојећи фондови, овим путем настојали смо да проширимо лектиру свима онима који желе да се стручно усавршавају. Напомињемо да ове књиге (из којих дајемо само изводе) могу да се користе само у читаоници библиотеке Управе за заједничке послове републичких органа, а део фонда дигитализован је и доступан на адреси: <http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За овај број издвајамо:

1. Ђорђе М. Бакић: Његошева филозофија права, Скопље, 1936.

У наредним бројевима Информативног билтена наставићемо са приказима тематски и жанровски разноврсних публикација нашег богатог фонда.

ЊЕГОШЕВА ФИЛОЗОФИЈА ПРАВА

Личношћу Његошева

Његош као владар и црквени поглавар.

*Његош као прешеча и борац за ослобођење
и уједињење јужних Словена.*

Његошове концепције идеалне државе.

Његош о реалној држави.

НА П И С А О

БОРБЕ М. БАКИЋ,

судија Окружног суда у Скопљу

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРА „СЛАВИЈА“

С К О П Љ Е

1936 ГОД.

ПРЕДГОВОР

Петра II Петровића — Његоша, као националног поету и књижевника уметнички је читалачкој публици описао и представио наш много поштовани и уважени професор г. Павле Поповић у свом обимном научном делу »О Горском Вијенцу«. Религију Његошеву божанственим језиком и мислима описао је наш омиљени проповедач Његово преосвештенство Дг. Николај Велимировић у свом делу »Његошева религија«. А многууважени; Милан Решетар у својим коментарима »О Горском Вијенцу«. Дг. Бранислав Петронијевић »Философија у Лучи Микрокозма«, и Јаша Продановић »Петар II Петровић Његош« и др. изложили су општу Његошеву философију. О Његошу као философу права до сада нико није написао подобне расправе те ми је то и дало подсрека да напишем ову расправу о Његошевој философији права. Повод, да на ову тему пишем и то баш у ово време дала ми је забава или Његошево вече приређено у скопском народном позоришту у Скопљу на дан 21 фебруара 1934 год. од стране друштва пријатеља уметности у Скопљу, чији је приход намењен подизању Његошевог споменика у Београду и на коме се вечеру давала сцена Војвода Драшко у Млетцима из Горског Вијенца у ком сам комаду и сам примао учешћа као судија окр. суда у улози »Кнез Бајко«. При писању ове књиге служио сам се сем оригиналним делима Његошевим и већ поменутих писаца још и следећим писцима о Његошу: Руским Николом Поповим, Коваљевским и П. А. Ровинским »Петар II Петровић Владика Црногорски«, Љубомиром Ненадовићем »Писма из Италије« и Лазаром Томановићем бив. председником, бив. Црногорске владе »Петар II Петровић«. Изложена садржина књиге илустрована је са стиховима из »Луче Микрокозма« Горског Вијенца »Шћепана Малог« и других Његоше-

вих песама као што су »Цетињски пустињак« и »Праху Оца Србије« и Његошевим писмима пнјединим владарима и виђеним људима.

Књига је подељена на пет одељака и то: први о Његошевој личности, други о Његошу као владару и црквеном поглавару, трећи о Његошу као претечи и борцу за уједињење и ослобођење нас Јужних Словена, четврти о Његошевој реалној или законској држави и пети о божанственој или идеалној Његошевој држави.

10-IV-1935 год.
у Скопљу.

ЂОРЂЕ М. БАКИЋ

ЛИЧНОСТ ЊЕГОШЕВА

Биографија

Наш велики песник — философ и некада мале Црне Горе владар, у миру Раде, а у калуђерству Петар II Петровић, родио се од оца Томе и мајке Иване, кћери Лазара Пророковића у Негушима, по једним податцима 1811 године, а по другим 1813 године. Сматра се, да је прва година тачнија, јер и сам В. М. Медаковић, родом новосађанин, као бивши лични ађутант Његошев у својој књизи под насловом Петар Петровић, последњи владајући владика Црногорски», тврди, да се Његош родио 1811 године, а њему је ова чињеница, као личном ађутанту и савременику Његошевом могла бити и боље позната, него ма ком другом. Сем тога овај датум као највернији прихвата и Лазар Томановић, бивши претседник црногорске владе, родом из Херцег Новог у својој књизи »Петар други Петровић-Његош«, услед распитавања старих људи, који су рачунањем долазили до исте године.

Будући господар мале српске покрајине ондашње малене и од свуда стијешњене Црне Горе, по своје рођењу остао је код својих родитеља у Негушима све до своје десете године, проводећи време свога детињства као остала сељачка деца и чувајући стоку по ловћенском камењару не учећи ништа и ако је могао од 6 до 10 године свршити основну школу, као што то данашња деца чине или како француски философ Жан Жак Русо у своје делу »Исповед« тврди да је у шестој години свога живота већ знао многе древне грчке физозофе. Из овога се да одмах видети како Његош испочетка свога детињства изостаје у смислу школовања. Ни надаље Његош у том смислу није имао доброг правца, јер у то доба, из историје нам је познато, Црна

Гора није имала никаквих школа, па ни основних и ако је у Западној Европи био прогрмео осамнаести век, век ренесансе, и већ наступао деветнаести век, који је са још већим размахом наставио и продужио просветно завојевање минулог века. Овој заосталости зна се ко је крив, наравно не наш по природи отмени тип и наши умни владари као што су били Немањићи а нарочито Цар Душан Силни; већ је том свему била крива турска најезда. Када је малом Његошу било десет година њега узима у Цетињски манастир његов стриц, тадањи владика и господар Петар I свети, где су га у току две године књизи учили, неки калуђер Михајил и митрополитски секретар Јаков Цек. После две године учења на Цетињу, када је Његошу већ било 12 година, а пошто га цетињски поменути учитељи нису по својој спреми могли даље учити, њега његов стриц митрополит Петар I. пошаље не у Савински манастир да се учи богословским наукама, као што то многи мисле, већ на Топлу код савинског калуђера Јосифа Троповића, тада на гласу бокељског учитеља. Његову су школу сем Његоша похађала и друга деца имућних родитеља из све новске крајине. Јосиф је био сестрић и ђак савинског архимандрита Инокентија Дабовића познатог у оно време по свом високом знању и образовању. А ни Јосиф није само добио знање од Инокентија Дабовића свога ујака, већ и од своје мајке, која је у Млетцима била васпитана и од ње је Јосиф научио италијански. А Јосиф је Његоша поред осталог научио и италијанском језику. На Топли код свога учитеља Јосифа Његош је остао, учећи се основној настави, преко три године, па се затим, на позив митрополита Петра I, вратио на Цетиње, где је продужио учење код свог другог учитеља Симе Милутиновића-Сарајлије, опет преко три године. Када се зна да је Његош рођен 1811 год. и да је на Цетиње дошао, да се учи, када му је било 10 година, да је на влади био 21 годину и да је умро 1851 год., онда се лако да видети, када се сумирају године 1811 са 10 и 21 што чини 1842 године, па се одузме ова 1842 год. од 1851 год., да је Његош провео учењу 9 година. А ово варирање ових цифара потврђује и то, да се Његош доиста родио 1811 године. Сима Милутиновић-Сарајлија, чувени српски песник и последњи учитељ Његошев, похађао је уни-

верзитет у Липеку у Немачкој, и упознао се са немачким научницима, књижевницима и философима нарочито са немачким славним Гетеом. Походећи немачки универзитет Сима је 1826 године у Липеку написао и издао своје чувено књижевно и песничко дело, »Србијанку«.

Из Липека 1827 год., на позив ондашњег књаза Србије Милоша Обреновића, Сима крене пут Србије. Али се на путу предомисли, и не пође за Србију, већ дође на Цетиње. Чим се Сима јавио Петру I, овај, као што смо већ рекли, позове свога синовца Раду са Топле и преда га Сими, да га овај васпитава и учи, од кога је много очекивао, јер се зна, да је Петар I својој браћи: Степи, Сави и Томи говорио, а Јеремији Гагићу нашем србину из Крагујевца, а тадањем конзулу руском у Дубровнику, писао следеће: »Ово дете, ако узживи биће одличан јунак и паметан човек, и камо срећа, да ми је он место Ђорђа (синовца по брату му Сави, који се у Русији на школовању налазио и од престола се одрекао и прешао из духовне у војну академију) на науке пошао«. Митрополит је хтео Раду послати у Русију да се школује. Али после неуспеха Ђорђиног, није се усуђивао да директно моли руску владу. Молио је Гагића руског конзула да то учини, али се из непознатих разлога није ни овај на то усуђивао. Тако би Раде можда остао без даље наобразбе, да није сама срећа на Цетиње довела Симу и лако се може појмити како се митрополит доласку Симином обрадовао коме је највећа брига била спрема за престо Његоша, јер је осећао да му се приближују последњи дани његова живота. И заиста није дуго после тога ни живео, јер је умро на Лучин-дан 30 октобра 1830 год., а 31 октобра исте године Његош ступа на црногорски престо.

Каквим се педагошким методама, при васпитању и учењу Радином, Сима користио и чему је све учио њега, то се са математичком тачношћу не може рећи. Лазар Томановић каже, да је Сима учио Његоша историји, географији, митологији, философији и физики са природним наукама т.ј. општем образовању. И ово заснива на једној чисто научној хипотези, коју изводи из стихова, које је Његош у »Лучи микрокозма посветио своме учитељу и који гласе:

„Да свагда ми драги наставниче“

А тако исто из надгробних стихова који гласе:

„Ја сам теби много дужан; дужности су ове свете
Ка олтару признаности, нека вечно оне лете
Ти м' уведе поглед први у зрачнијем просторима

Ма да г. Томановић налази, да је благодарни ученик под овим изразом, у зрачнијем просторима, имао у виду опште образовање, ова тачка гледишта не налази оправдање с обзиром на садржину и осталих Његошевих књижевних дела.

Рус П. А. Ровински писац књиге Петар II. Петровић Његош владика црногорски од 1889 год. добро је схватио, како је Сима учио свога ученика и он каже: »у њега је била цела школа, правилног занимања са науком није било, као што у опште није било у духу Симином никаква система; него је васпитање и образовање текло средством читања, живе речи узајамне измене мисли, било то у кући, или на шетњи«. Има се и једна успомена од самог учитеља о начину васпитања Његошевог. Младић од шеснаест година препирао се са својим учитељем о српском јунаштву. Ученик је хвалио црногорско јунаштво изнад свих Срба; Сима је признавао јунаштво црногорско, али није могао допустити, да се не призна јунаштво и оној земљи, чије је јунаке он — Сима у »Србијанци« опевао, па ће рећи ево ја сам можда најгори србијанац, а изаћи ћу слободно на мегдан најбољем црногорцу, па ако когод не верује нека покуша«. Када је ово рекао изашао је у двориште. Мало послије позове га Његош у собу па му рече: »Ја ти немам када звати најбоље јунаке црногорске, него ево ти мене, па да скрешемо сад дим у дим по црногорски, да знаш шта је и дете црногорско. Сима се најпре опирао а најпосле рече: »Немам руке коју бих дигао на Његоша, него удри, ако мислиш да се плашим . Његош упали један пут и други пут, али оба пута зрно паде пред Симу, а до њега не допре. Онда га Његош загрли и каза му да га је хтео само кушати, и да је у мале пушке био ставио толико праха, колико да зрно само из цеви изађе. Двобој овај је рељсфан доказ дивног сусрета жестоке душе и нарави Симине са огњеном душом младога хенија. Постоји и друга анегдота о

начину како је Сима учио и васпитавао младог Његуша. Сима би прича се узео младог Његоша и ходио са њим по кршу и жези, док оба неби клонула од умора. Или би легао са Његушем на сунчаној припеци, па би гледали, ко може дуже издржати сунчане жарке зраке. А када би га од пролазника когод упитао, што тако ради са дететом и зашто га тако мучи, овај би одговорио, да га тако васпитава за владаоца, наравно ако они желе, ако ли пак не желе нека му кажу за што желе па ће га он и у том правцу васпитати и научити.

Било како било, али је Сима спремио Његуша не само за владара него и за будућег песника и филозофа и за благодарност тога њему Његош и посвећује »лучу микрокома«. Од Симе се поред осталог Његош научио и немачком језику, јер је Сима као немачки ђак знао немачки језик.

Као што смо видели Петар I. умро је 30 октобра 1830 год. а сутра дан 31 октобра састали су се главари црногорски са виђеним претставницима куће Петровића и усвојили вољу пок. Петра I. и Његуша признаду за господара Црне горе и брда.

Истог дана острошки архимандрит Јосиф постриже по црквеном обреду младога Његуша за калуђера у присуству шездесет свештеника, обукавши га у црне мантије умрлог митрополита и давши му у монаштву име његовог преминулог стрица Петар. После ове церемоније архимандрит Јосиф у пратњи свештенства изведе Петра II. пред народ, који га поздрави пуцањем из топова и клицањем »са срећом и у добар час«. Црногорски главари су овај акт и писменом утврдили тако се ова промена власти извршила у црнској гори без сваког инцидента.

Почетком 1831 год., са допуштењем скадарског везира Паше Бушатлије, родом из старе српске породице из Скопља, млади монах на Кому при Скадарском Језеру у цркви манастира успенског буде рукоположен Архиепископом Рашко-призренским Ананијом за свештеника, а затим за архимандрита. Одмах после овога чина млади архимандрит хтео је да иде у Русију да буде посвећен за владика, али на тражење предходне дозволе буде извештен од руске владе преко Јеремије

Гагића руског консула у Дубровнику да се то чинодејство у Русији не може извршити, услед тога, што је у Русији завладала епидемија колере и што је рат са Пољском. Сем тога Његуш је још био премлад и он уважи ове разлоге. И тек концем маја 1833 год. Његош је одпутовао у Русију и 6 августа на сам дан Преображења био је посвећен у казанском сабору у Петрограду у присуству ондашњег руског цара Николе I. Романова, а у децембру исте године вратио се у Црну Гору.

Пошто је Његош добио владичанско достојанство, он је требао да се одмах врати у своју домовину, јер су га и важни државни послови очекивали, али се он ипак задржао пуних пет месеци, са циљем да се упозна са највишим руским круговима петроградског друштва, као престонице велике и моћне Русије, и да меродавне и утицајне личности упозна са унутрашњим и спољашњим стањем мале српске државице Црне Горе и њеним позивом у српству и за српство

О његовом бављењу у Русији Медаковић ађутант Његушев прича са великим одушевљењем: »почевши од цара сви најотменији Руси указивали су особиту очинску и братску љубав владици Раде, који својим високим растом и умиљатим и лепим лицем, српским одушевљењем, његовим великим умом и отвореном живом речју, лицем очараваше племенита срца добрих и великодушних Руса. Сам владика Раде немаше довољно речи да представи тај дочек и ту неописиву усрдност браће Руса. Најотменији Руси носили су га на рукама, као што се владика сам са усхићењем изражаваше. »Руски великаши неописивом радошћу и искреном братском љубављу уносише ме у своје богате домове на својима рукама. Таквих веселих дана у мом животу више видети нећу. Ту беше и оних Срба, који су прешли у Русију из Угарске за време унијаћења под Маријом Терезом. Међу њима беше и ђенерала. Не знам, или је мене обузимала већа радост, гледајући тако дивне и честите Србе у престоници силног словенског царства, или њих, који гледаху у мени младога сирака из сиромашног крша. То беху људи живи, ватрени и поносити. Поглед и кретање те браће Срба опомињаше ме на старе српске банове и витезове у којима ври српска крв и дише успомена славе и величине наше«. Тако сам владика Раде прича

о своме бављењу у Петрограду. Да је устати било и ко-совским јунацима па да виде свога потомка какве га милине ту окружавају, хоћаху рећи, да се отвара срећно вријеме, у коме ће оживети погажено српство.

Прича се, када је руски цар Никока I. Романов примио младог господара Црне горе и брда, под утиском његове дивне појаве, да му се обратио овим речима: »Ти си Виши од мене«, а зна се каква је величанствена појава био цар Никола, и да му је на ове речи Његош духовито одговорио: »Нико ни е виши од цара Руског него само један Бог« Овај и овакав први сусрет Његошев са руским царем служи нам још јачим доказом како је званични Петроград и друштвена елита петроградска дочекала младог Његоша.

Бавећи се тада у Русији пет пуних месеци и долазећи, као што смо видели, у додир са руским образованим светом он је осетио колико њему недостаје знања и да треба да се још образује па је с тога набавио књиге и између осталих: Историју Шлецера, Шрека, Лексикон Кронеберга, правила поетике, теорију и историју уметности и друге. Његош је сем свога матерњег српског језика писао и говорио још француски, руски, италијански и немачки, те је сем рускик књига читао и италијанске, немачке и француске писце.

До сада смо видели како је текло васпитање и образовање Његошево и кроз које је фазе прошао док је добио чин архијерејски као и када је ступио на престо, а сада да видимо шта је Његош урадио као владар и владика црногорски.

Одмах чим је ступио на владу повео је борбу противу Гувернадурства млетачког. Гувернадури су били као неки судије или консули млетачки за решавање спорних питања између црногорских и млетачких трговаца и као неки посредници. Али су ови гувернадури увек имали тенденцију да захвате власт световну у Црној гори и вечито су се мешали у историске догађаје и послове државног маштоба у Црној гори.

Гувернадурство било је наследно у кући Радоњића са Његуша и последњи гувернадур Вук Радоњић покушао је да искористи случај смрти Петра I и младост и неискусност младог Петра II. и да се прогласи за господара црногорског, створи у том циљу заверу про-

тиву Петра II. и ово послужи узроком, те га главари осуде на смрт, али га владика помилује и доцније, када опет није хтео мировати протера га 1832. год., и тако на вечито ликвидира са гувернадурством, које је тако дуго времена било мртви нараст на живом телу државном мале Црне горе. И ово је његова велика заслуга.

Све до ступања Његошева на престо у Црној гори није било државног живота и организације државне у правом смислу државе, већ су племенима управљали племенске старешине — главари и тек су се уједињавали и скупа дејствовали противу непријатеља, а иначе у мирно доба свако племе живело је својим засебним животом, уједињени само идејом независности и страхопоштовања и оданошћу према владици, који је располагао моралном надмоћношћу, благословом и клетвом. Нашавши овакво стање Његош је Црној гори дао државни облик тиме што је дао нову државну централну власт и установу сенат у августу месецу 1831 год који су сачињавали (16) шеснаест сенатора и председник и твордију од 194 перјаника. Отворио је прву основну школу на Цетињу 1833 год. а затим још пет основних школа по разним местима. Издао је исте године први закон под називом «Закони отечества» са 20 параграфа. Осамнаестим параграфом увео први пут порезу државну. Увођење порезе нису црногорци трпели, почели су да се буне црмничани и ријечани, па да би ове натерао да се покоравају сенату и да плаћају државне дажбине као и да би сломио ону племенску себичност владика је под утицајем Ивановића претседника сената увео телесну казну шибањем.

1834 год. отворио је прву типографију на Цетињу у којој је радио један рус и два црно орца из које излази 1836 год. први српски буквар ради учења деце читању у основним школама. Ту су штампана прва дела Његошева »Лијек јарости Турске« и »Цетињски пустињак« који је Његош написао 1834 год. За овим је био оштампан и требник, али се не зна тачно које године.

Да би се могло од непријатеља бранити подиже 1837 године млин на реци Црнојевића у коме се израђивао прах. Да би народ помогао проводио је путеве, мостове и правео у безводним местима бунаре (ублове). Да би се могао руководити у државним расходима и

приходима, саставља први пут државни буџет и за благајника одређује свога секретара Милаковића.

У октобру 1834 године открио је мошти Светог Петра Цетињског. Установио је 1847 год. сребрну и златну медаљу. На сребрној је писало са једне стране »Вера слобода — за храброст«, а са друге стране био је двоглави бели орао. На златној медаљи с једне стране било је написано исто што и на сребрној а са друге стране био је лик Милош Обилић, Цетиње. Израдио је калуп челични за ковање новца, на калупу стоји натпис »Златни Перун, 2 талира«, а изнад натписа из стиснуте руке стреле у два правца севају, ово стоји с једне стране у лавором венцу, а с друге стране Црна Гора 1851 год., а око натписа змија се савила. Овај модел нађен је у биљарди у једном малом сандучићу после смрти Његошеве.

Новац није имао времена и да је имао материјалне могућности изковати, јер на калупу стоји 1851 год. када је Његош умро, али је ово један јак доказ који сведочи како се Његош и при концу свога живота у великој болести стара о држави и како једнако ради планове да народ свој и државу поведе путем културе и цивилизације. Његош је подигао чувену биљарду и донео билијард, по коме се и биљарда тако назвала.

Ратова званично објављених ни са ким Његош није водио, а биле су извесне борбе црногораца са босанским, херцеговачким и скадарским везирима и пашама, као што су напад на Подгорицу за време буне Хусеин-капетана Гордашчевића и Мустаф-паше Бушатлије везира скадарског 1830—1831 и почетком 1832 год. Борбу је водио око манастира Стањевићи и Мајине, провео границу између Аустрије и Црне Горе. Борба око Жабљак, Грахова, 1835 и 1836 год. Борба око Дробњака и ускока и погибија Смаил Аге Ченгића 1840 год. Борба око острва Врањине и Лесендре. Борба са Осман Пашом Скопљак 1842 год., борбу око Селаковине, борба са оном партијом кучана који су примали помоћ — т.ј. мито од турака и нису били оријентисани добро за црногорске ондашње прилике и друге које су мање значајне.

Његош је за издајство кажњавао смрћу. Турци су као што смо видели платили Куче да би их одвојили од Црне Горе, али они нису то само радили у Кучима

већ и другим племенима као што је то био случај у племену пиперском око Подгорице. Пипер Тодор Мушкин био је сенатор а његова браћа су примали поклоне од Осман Паше. Извиђајем је утврђено, да је о томе Тодор знао и био је стрељан са браћом на Цетињу. Његош је примењивао и казну обуставом вршења црквених обреда и затварањем на извесно време црква као што је то било са Белопавлићима када се ови нису хтели покоравати централној власти, а почели вршити своју племенску самовољу. А то је средство казне употребљавао и по другим крајевима. Наредба о забрани гласила је: »Од нас владике Петра Петровића свима поповима од Глухога Дола и Буковика. Разумео сам како су Глужљани и Буковљани делили међусобни мегдан и како се толико хришћанске крви пролило. Друго немам шта чинити, него вам поповима заповедам, да затворите храмове и да никаквог посла не чините ником од ових грађана, него нека паски гину, паски се рађају и паски копају док се год између себе не помире да живе као хришћани и т. д.

С пролећа 1850 год. Његош се осетио болестан од туберкулозе, по савету лекарском он напушта Црну Гору и долази на Прчање у Боку которску. Ту је написао свој тестаменат у кући Антона Луковића, којим је учинио распоред са својом имовином и престао оставио књазу Данилу. За тим иде у Неапољ где се лечи извесно време, па затим иде у Беч ради лечења и из Беча се враћа на Цетиње и умире 1851 год. у 40 год. свога живота. Његош је још за живота на ловћенском језерском врху био подигао црквицу и ту је био сахрањен, где се налазио све до европског рата 1916 год. када су га аустриске власти пренеле на Цетиње, па је после рата враћен на Ловћен у капелу која је укусно направљена из средстава Њ. В. Нашег Узвишеног Краља Александра I. Каркђорђевића.

Ми смо видели да је Његош увео порезу ради покриће државних расхода, али му је те порезе било мало те је тражио и добио и новчану помоћ од Русије. Од ових малих средстава он је морао да даје социјалну помоћ народу црногорском, јер је Црна Гора позната и данас као пасиван крај и није могла да произведе потребну количину жита за прехрану преко целе године. Од

истих средстава издржавао је свој двор, сенат, племенске капетане и перјанике. Плате су сенаторима било по 100 талира на годину, капетапима по 30 талира, а перјаницима по 40 талира годишње.

Лична карактеристика

Ради личне карактеристике Његошеве нека ми буде дозвољено да у кратким потезима изложим утиске неколицине писаца који су општили и у додир долазили са Његошем почевши са В. М. Медаковића ађутанта његовог, који пише: »Док је у цркви, држаше се достојно смирено и примерно; не гледаше никуда на страну до једино на божији жртвеник. Црквено певање беше му мило, а још више онда, кад ко има леп и јасан глас. Не читаше у цркви ни Вјерују ни Оченаш, а мени би често давао знак да певам. Сви наши добри Срби беху љубитељи нашег црквеног певања. Из цркве излажаше владика весела и задовољна лица, беше у свему блажи, доступни и милостиви — чисто као да је награђен неком невидљивом благодати творца небесног. Милаковић беше 18 година уз владикау као секретар и могаше га најбоље описати, али он беше устручљив, па се не решаваше у то упустити, жаљаше га много, називајући га Српска дика. Он устајаше рано, па како устане пригрне свој црвени ћурак, шеће се по биљарди (зграда која је назив овај добила зато што је Његош у њу сместио билијард), па би ставши код прозора пут истока певао тихим гласом српске јуначке песме. Кад попије белу кафу онда му донесу симсију, па би пушио, седећи на својој гвозденој столици, коју му је направио цетињски ковач циганин Лазо — и ова служаше владици за престо. Покрај ове столице стајаше мали астал на који беше, хартија, перо, мастило, плајваз и по која књига и новине. По неки пут играо је на билијарду. Ако ли црногорци дођу да се туже и парниче или радиразговора — он остави читање и писање, па их слуша шта му причају, ако ли му буде што неповољно, онда устане и шета. У подне поједе по једно јело, али понајвише стојећи, и то је била закуска. Попио би само по једну чашу ракије, по чашу вина са водом. Ручаше у пет сати у вече; јела су обично проста, слаткише није волео.

Он беше умерен и у јелу и у пићу. После ручка шеташе по пољу и пушаше љуте цигарете од љешанског дувана. Вративши се из шетње иђаше у кужину (кухињу) где имаше доста огња и ту би седео, а главари поседају око огња. Сви црногорци радо седе око огња, па тако и владика. Али овде не провођаше у залуд време, већ имаше увек по једног од писмених људи, који му читаше руске књиге, а по кадкад и италијанске и то слушаше владика пажљиво, па кад примети штогод важног, рећи ће: »забележи то«. Главарима је тешко што се чита; али док траје то читање не сме ниједан ништа говорити, па једва чекају кад ће владика рећи: »доста је — забележи, да знам где смо стали«. После овога читања, дигне се владика и иде у биљарду, а за њим и сви главари. У биљарди беше један леп билијард, три клупе и три столице и два астала, од којих на једном ручаваше владика, а други му служаше за писање — и на овом у вече упале се по две лојане свеће и то само док владика чита или пише, а кад престане — погасе их — а биљарду осветљаваху две лампе.

Одмах чим би владика прешао у биљарду из кужине почињаху црногорци дошавши неким послом на Цетиње да се окупљају око владике на поседак. Како који улази, приступа гологлав и целива владици руку, питајући га, »а да како си господаре?« Владика им одговара: »Хвала Богу, добро сам, а да како вам је на дому? Како су ви усеви? Како ви је стока? Јесте ли мирни од Турака? Идите тамо па сете. Они се измакну, ставе капе на главу, па седну на клупе, а кад нема доста места скрсте ноге, па седну на под. Сви седе и сви су под капицама, само што перјаници (гардисти) стоје и гологлави су. А перјаници све бирани момци и од најбољих и првих црногдрских кућа. Црногорци се о свачему разговарају са владиком, а владика ће најпоследити: »има ли когод међу вама да пева уз гусле?« Сваки се стиди да пева пред владиком, бојећи се да неће знати најбоље, али појединца остали окупе: »а немој човече, да те молимо, већ певај, ако хоћеш«. — Владика имаше и гусле, па уз ове певачи и певаху. Ту се певаху само јуначке песме; а кад испева, онда се разговараху, како је који учинио јунаштво, хвале добре јунаке, а хуле оне, који се нису држали јуначки. Ова и

оваква забава трајаше свако вече до поноћи, а и до једног сата после по ноћи. У овој биљарди беше једно огледало на зиду, а около њега изломљене пушке са бојева, неколико мањих слика Петра Великог Романова руског цара. И на само одело мало трошаше владика. Имаше два коња: лабуда и гаврана, које често јахаше па у том јахању цепаше се одело, које даваше да се окрпи, па би га опет носио. У празничне дане изађаше у цркву, али не сваки пут. Божићни празник држаше исто онако као и сваки црногорац: налагаху се бадњаци, пецијаху се пецива, из његове куће пуцаше се из једне велике пушке. На овакав празник иђаше у цркву, а по свршетку службе приступаху му црногорци са мир божји целивајући му руку, а он сваког у чело. Из цркве иђаху сви к владици, који би сваког угостио печеницом и другим јелом а тако исто вином и ракијом. Сви ови и овакви обичаји бејаху владици мили. Поступак, дочек и угошћење владичино опомиње на оне прастаре патријархалне српске обичаје и на онај у опште живот пун љубави и искрености. И дивно је и мило је, и испуња свако људско срце милинама, кад види владоца, вођу и архипастира како се опходи са својим народом као родитељ са својом најрођенијом децом«. Медаковић прича и нешто мало и о животу владичином у Бечу и Млетцима и каже: »да је владика одмах променио стан, кад је нешто опазио на газдарицу, једну младу бароницу, а у Млетцима где га је често походио славни Томазео, да није него само једном био у позориште, сматрајући да му ни то не пристоји а на повратку из Млетака у Црну гору на пароброду будући ускршњи пост строго се поста држао.

Мало се налазаше црногораца, који боље погађаше од њега. Вештину стрељања показиваше он и на пароброду: баци му се неранца колико се може више у висину, а он пали из штуца и метком погоди неранцу. Сви путници, што су били на пароброду радо гледаху на владика, на господара црногорског, и сваки желијаше, да што проговори са владиком — он опет не одбијаше никога, већ са сваким радо разговараше, али му је најмилије било разговарати са људима знајућима науке. На пароброду беше међу осталима и свештеник и богослова католичке вере, који приступаху к њему и

разговараху с њим о свему, а кад би му они напоменули да су и они словени и да живе и дишу за словенство и ако су латинске вере, владика им брзо одговараше: Сви смо ми браћа, а брат је мио па ма које вере он био.

Владика својим владањем, кретањем и својим понашањем, као и својим говором беше у стању да очара људе, па да их поведе за собом кудгод хоће. Дошавши с мора на Цетиње, и тек што је ушао у кућу — посвађаше се доњокрајци са бајицама (оба села у непосредној близини Цетиња) а владика одмах истрча са засуканим рукавима, па потрча она сила људска у сав мах, па улеће као орао међу пилиће, те поче развађати завађену и опаку гомилу људи и разбаца их на све стране, па ће онда онако уморан рећи: »шта сте се помамили, те ми не дате ни да починем, рђа вас била! Из овога се види, како је владика Раде Његош желео да се не пролива братска крв Његошевих поданика. Он ускаче међу голе оштре извађене из канија ножеве, где међу распаљеном гомилом људи могаше врло лако да и он погине. Медаковић је забележио још и ово: када је Вук Караџић често долазио код владике у Беч 1847 год. и спремао се да оштампа свој превод Новог Завета и потражио од владике да му даде благослов архијерејски; а владика не желећи да прима на себе оно о чему није најбоље обавештен, одговорио му је: »није то Вуче, за мене, нити је то мој посао, него ето ти у Унгарији доста научених српских владика, који су учили и познају сва црквена правила и каноне, па се ти обрати њима као правим архијерејима да ти даду благослов; а да иштеш од мене благослов за ослобођење браће Срба испод несносних јармова, и за набавку оружја и похода у рат, у томе сам ти ја прави владика, па бих ти дао благослова колико хоћеш; али ти Вуче ниси за то, као што ни ја нисам за оно прво.

Рус Коваљевски, бавећи се на Цетињу неколико месеци и проводећи време са Његошем пише: »Владичина личност ма у ком се друштву кретала свуда би се одликовала, свуда би трага за собом оставила. Прелепог лица, раста врло високог, израза умног, очију више замишљених, него ли живих, имао је понашање изванредно пријатно и без ичега неприродног, оштрог и

угловитог у опхођењу са људима. Владика је с првог познанства одмах привлачио људе к себи, а ко га је из ближе познавао, није могао, а да се не привеже к њему са свом душом својом и срцем. Његов светопочивши стриц одредио му је наставника човека учена, филозофа Милутиновића, али се наука не даје лако слободнијим природама, наученим у Црној гори, на слободном ваздуху, при звечи оружја, при грмљавини хитаца, при чудесним подвизима; физичка моћ развија се на рачун душевних сила. Владика се родио песником; познавање свога матерњег језика и народних предања спремило му је раније материјал за књижевни рад. Остало знање добио је, пошто је постао владарем, када је дању био оптерећен државним пословима и тек ноћу добио време да учи и чита.

Владика је био један од најобразованијих људи нашега доба. Он је сем свога српског језика знао још лепо говорити и писати француски, руски и италијански, поштогод немачки. Он је много читао, особито је изучавао историју. Желећи да уведе ред и друштвеност у своју земљу да то друштво просвети и образује.

Други Рус Никола Попов, који је посетио Црну Гору 1842 год. путовао је са Његошем од Дубровника до Котора лађом и у својој књизи »Србија и Русија« пише: »Сви су путници били на крову, али нису се мрдали с места, нити су као пре жагорили. Томе је узрок био присуство црногорског владике. Он је седео замишљен, опкољен старешинама, који су хладнокрвно пушили из чибука не обраћајући ни мало пажње на сапутнике. Аустријанци су тражили пута и начина, како би говорили са владиком, а три Арбанаса стајали су мирно заједно, наслоњени на решетку и гледали су владику.

Ово су били најбрбљивији од свих наших сапутника; они су родом из Скадра, и враћали су се из Трста, куда су путовали трговачким пословима. Али су и они сада умукли. Један од њих, видећи како се владика љубазно са мношвом понаша, приђе ми ближе и рече: »замолисте господара, да нам допусти, да му руку пољубимо«. А ви сте латини одговорих му ја, а он је православно епископ. — Ми смо суседи његови и поштујемо га, — одговори арбанасин. — Али сте му ви непријатељи.

— Па што? он је јунак и добар човек. — Ја сам поднео молбу владици и он им је жељу испунио. Ова белешка о пријему арбанаса на лађу као и забелешка г. Медаковића о пријему католичких свештеника и богослова из Аустрије најбољи су докази како су и други народи, и друге вере припадници ценили и поштовали Његоша и на колико је било развијено осећање код Његоша у смислу верске толеранције и човекољубља. Овим је он показивао на слику Каја Јулије Цезара, да је он као владалац, као владика и као Петар II Петровић грађанин и господар мале српске Црне Горе, а да је као човек грађанин целог света и да су му сви људи браћа.

Енглески путник Виљкинсон о Његошу пише: »Његови начини очаравају, његов је разговор занимљив и пријатан. Његове примедбе историјске, политичке као и о другим предметима о којима је он — радо размишљао; показују у њему велико знање и изврсно памћење«. Даље Виљкинсон каже, да је владика одлично гађао из пушке, тако да би погодио лимун бачен високо у ваздух и да је живео као прави црногорац. Његова спољашњост доста му на корист служи, и његова величанствена појава улива поштовање у прости и ратоборни народ. Он је развијен сасвим сразмерно његовом расту. Има велику браду, а дуга тамна коса спушта му се низ затиљак, на глави црвена капица. Обрве дуге, а у цртама лица израз кротак и правилан. Његова је ношња била као и обичног црногорца само што је била скупценија и имао је две прибавке црну мараму око грла и црне рукавице.

Љубомир Ненадовић наш познати писац у својим писмима из Италије о Његошу, са којим се први пут у Неапољу упознао, каже: »Ја сам себи престављао владикау црногорскога као и друге владике у мантијама са дугом црном косом, камилавком и са бројаницама у руци. Тако сам и његов портрет из младих година виђао, кад уђем у собу, у којој се владика налазио, погледам по соби. Соба видна и велика. Три прозора, гледала су на море, а један низ улицу на краљев дворца. Усред собе стајала су два астала: на једном биле су растурене књиге. Било је два лепа кабинета и више великих и малих столица, са другим потребним намештајем на дуварима осим огледала било је различитих слика. На десно од врата у дну собе био је од мермера ка-

мин-оцак по француском начину, у коме је горела мала ватра. Према томе оцаку, у великој високој столици, седео је један крупан човек у црногорским хаљинама с црногорском капом на глави и држао је гвоздене машице у руци, -те њима у ватру царао. Једва је могао приметити да је неко ушао. Никога другог није у соби било. Првим погледом уверих се да је то владика. Прођем кроз собу и на два корака станем пред њим. Он окрете главу и погледа ме. Ја му се поклоним и рекнем добро јутро господаре, он ми одговори: добра ти срећа! — и одмах продужи: »ви сте из Далмације? Нисам господаре, него из Србије и преставих му се, кад чу моје име показа му се познато, и одмах ме запита: јесте ли ви што писали? Јесам! Јели, ваша »Словенска Вила и »Шумадинка«? — Јесте господаре! На то се он осврте и привуче к ватри једну столицу, сете, ми смо стари познаници. Сам је вас бог донео, да ме мало разговорите у овој самоћи. Пружи ми руку, те се самном рукова. За тим се замисли и ућута, па из тих мисли, после неколико тренутака, јачим гласом узвикну: „Ала се ми словени наробовасмо“ — и као нека срдња на лицу му се показа. Док сам ја смишљао што на то да му кажем, он продужи после кратког ћутања: „што се већ једном не дигнете на турке, код толико лепих прилика. Па ви отуда, а ја одовуда, да се на Косову састанемо. Па док дипломати измењају међу собом своје ноте, ми ћемо наш посао свршити, па ћемо онда Европи казати: оно што сте ви звали Европска Турска, оно смо ми Зовите нас опет како хоћете, само поштујте у нама људе; и нама је исто тако драга слобода и просвета као и вама“. Говор му многи кад кад шкоди. Он често по неколико сати седи у својој столици и ћути. За то време ја му што прочитам новине или какву књигу. Играмо и шаха, али он нема стрпљења, он мало једе и чува се од противних јела. Ништа не смије. Једе обично много грожђа.

Болест његова смета му радити. Ја му пишем писма и друго што му затреба. Каже ми да се зимус занимао описивањем Црне Горе и њене историје на француском језику, у томе га је помагао неки овдашњи адвокат Ђузепе Каза. Он сваки дан долази те с владиком по један сат ради. Владика му обично диктира, он

француски пише. То је дело већ готово, а сад га прегледају. Владика ће да га пошаље неком француском писцу Беланжеу, с којим се негде познао и о Црној Гори причао. Беланже био је усхићен његовим причањима и молио је владику да му тако напише, како му је причао о Црној Гори. Ово је дело удешено за читање странаца који нас не познају. Казује ми Ђузепе, да се многе речи владичине по Неапољу причају. Сви важнији људи Неапоља посетили су га и не могу довољно да га се нахвале. Енглези га такођер врло уважавају. Једном пре подне седео сам и играо са њим шаха, а један лорд пријави се и уђе с речима: »Нисам могао поћи из Неапоља, а да се не опростим са вама; и будите уверени да ми је милије, што сам видео и познао вас него што сам видео Неапољ. Енглези ретко ласкају; богати лордови никада. При поласку лорд је молио владику, да му да једну своју слику. Владика му даде. За тим је молио да му за успомену напише два три стиха испод те слике. Владика узе перо да напише и после кратког мишљења, потписа само своје име и врати енглезу слику, па му рече: »моји су стихови сви жалосни; ја их не пишем! Ја пред собом видим гробну плочу, на којој стоји написано: овде лежи владика црногорски, умро је а није дочекао да види спасење свог народа. И томе имамо највише захвалити вашим земљацима, господине, који и мртву турску руку држе под нашом гушом... Кад дођете у богати Лондон и кад покажете ову слику својим пријатељима, немојте им казати ово је владалац, него им кажите: ово је мученик једнога за слободу мученичког народа. Кажите им: Срби могли би победити турке, али не могу да умилостиве вас христијане. Владика је са усхићењем говорио, познало му се то на лицу. Владика не може се никада у говору дотаћи српског народа и ослобођења, а да не дође у усхићење, а често и у неку љутњу. О владици слику допуњује Љуб. Ненадовић и његовим стиховима којима га је поета нежно оплакао:

„Хеј владико, наше сунце јарко!
 Лепо л' граву али траја кратко
 За озеблог мало је Србина
 Што си сјајо двадесет година.
 Све од гроба до малог детињства
 Борио си с' много елемента

Па је чудо да с' и до сад трајо
 Међ каквим си горчгнама стајо
 Ко год срце имаше у груди
 Морао је свако да те љуби;
 Гроб твој свак ће сузама да роси
 Који знаде српству био што си
 Што је добро, што је лепо било
 То у теби све се сјединило
 Ко те чуо из деветих уста
 И томе си узбудио чувства,
 А ко зна те, ко је с тобом био,
 Тај у теби све је изгубио“.

Његош као владика

Правећи кратак извод из свега до сада казатог, а с обзиром на позната песничка и философска дела Његошева, над којима је он неуморно радио можемо и смемо слободно рећи: да је Његош по морању био владика зато што су господари Црне Горе једновремено морали бити и владике и да се он није никада могао мирити са својим архијерејским саном. Ми видимо њега у Црној Гори, у Италији, у Бечу свуда само у црногорском оделу што значи да је он просто на просто избегавао калуђерске црне мантије. Исто тако видимо да је он цркву посећивао врло радо и у њој се понашао као обичан мирски човек, нити је чинодејствовао, нити певао или читао, па ни оче наш или символ вере. Он није био ни спреман за тај позив јер смо видели из његовог образовања да он није учио богословске науке, већ науке општег образовања. Ово Његош и сам признаје Вуку Ст. Караџићу у Бечу када га за благослов о новом завету шаље Архијепископима војвођанским. Он је себе осећао просто човеком, песником, философом и светским владаром а не монахом и духовним пастиром. А за ово га неможе нико ни осудити знајући и то у каквим се приликама налазио, јер он примајући непосредно и посредно учешће у борбама проливајући крв људску примајући учешће у суђењима у сенату, и ако није хтео никада гласати за смртну казну, није ни могао мирне душе и савести приносити у божјем храму богу жртву. А његов велики философски ум није знао за притворство нити је обраћао пажњу на свакодневну суету и формалности. Њему је као духовном пастиру, које је

достојанство добио, не по избору своме, него силом прилика, довољно је било што је у његовој души дубоко била укореењена вера у бога и што је неговао хришћанске врлине, у чему је могао служити и за пример стојицизма највећим, и најстрасним богословима и јерејима. Да је у његовој души живела чврста вера у бога и безсамртност, душе то се да видети из Горског Венца а нарочито луче микрокозма, о којима ћемо говорити у даљем излагању, а овде ћемо да као пример његовог тврдог религиозног веровања наведемо његово писмо славном лекару Маринковићу, који је родом из Далмације са острва Виса, а који је лечио Његоша и живео у Котору, исто писмо гласи. Ја нисам још оздравио, али сам се добро поправио. У мојој болести ја сам и о смрти помишљао. Ова мисао ни мало ми није шкодила, но шта више, зраке су ми душевне лакше тело проицале, као сунчане зраке кроз танке и раздробљене облаке што лакше проиичу. Моја је идеја међу небесима и гробницом смело летела, и ја сам смрт овако разумео: или је тихи, вечни сан, који сам боравио пређе рођења; или лако путовање из света у свет и приопћење безсмртноме лику, и вечито блаженство. Ја се пакла ни мало бојао нисам, јер у мени паклена душа није, и ја Бога не престављам као Нерона, и Мухамеда II., но га престављам по његовом величанству, за духа превеличанственога — премилостивога својим тварима. Ја сам душу човечију престављао за неки тајанствени фокус, која како се развоји од тела сине хитром зрачицом, и запали бесмртни плам нашега вечнога живота и блаженства на небесима. А наше јадно тело што је? — угошћење и попирање земаљског гада — глибена, од које се гади — прашина, с којом се вихорови ругају и играју, њом бистре источнике (изворе) водене муте — њом сјајне зраке сунчане затмивају — и великога чуда, колико ми ово ништавило љубимо и колико нас интересује! Тело је много ништавније него стаклени суд — изломљена стакла купе каљави чифути и одрцани трговци, те их продају — а наше тело без душе ни зашта не служи. Ово писмо Његошево, ако не служи као неком допуном Лучи микрокозма, оно у сваком случају уноси у лучу извесну јасноћу и ово је писмо философско-теолошког карактера.

Његош као владика није никакве реформе црквене провео нити је ма шта као владика предузимао, сем што је белопавлиће и глуходољане и буковљане лишио свршавања црквених обреда и цркве им позатварао, али и ово није из духовних побуда као владика, већ као господар — владоц да би овом казном на религиозне црногорце утицао да се између себе не крве.

Његош као владалац

По својој активности и делатношћу Његошева дужност владоца државе надмашивала је дужност владичанску, али када се са мало критике уђе у супстанцију и владалачке дужности, одмах ће се видети, да Његош, и као владар мале, и пасивне Црне Горе стешњене са свих страна непријатељима, и ометана унутрашњом племенском борбом и подвојеношћу, није много урадио. А и оно што је урадио, нејавља се производом лично његовог владалачког и државничког ума, већ је то изазвала потреба и неопходност духа времена, као што је прелаз од подвојеног племенског живота ка општем заједничком државном животу, јер је под утицајем западно-европске културе, морао наступити прелом мисли и у Црној Гори. Сем тога установа сенат много је на то утицала, а сенат није дело Његошево, већ је то дело Петра I Петровића, који је и спремио реформу за увођење те централне судске и административно-извршне власти. Али му је смрт омела. Исто тако се зна, да је »Закон отечества« дело Ивана Ивановича Вукотића, који је живео дуго у Русији и који је имао неко образовање, по тврђењу једних он је био подофицир у руској војсци, али се он представљао као да је био ђенерал. Али било како било он се показао у оно време врло способан и енергичан у државним пословима, да га је Његош поставио за председника сената. Овај исти Иван Вукотић, видећи грубу и може се рећи зверску природу људи и племена црногорских, увео је телесну казну шибањем. О енергији и вољи за државне послове Вукотићеве сведочи то што је он у крају крајева, видећи слабост власти Његошеве и занемаривање државних интереса у корист поезије и философије, покушао да од Његоша одузме световну власт у шта није успео, али је владика много

потом труда и муке имао док се није отресао Вукотића и протерао у Русију. Одакле овај продужује још борбу привлачећи на своју страну Гагића руског консула у Котору; Татишчева руског посланика у Бечу па и саму руску владу у Русији, те је Његош морао ради тога и у Русију да путује и на силу се опрао од клевета, које му је нанео овај Вукотић.

Ни ратове Његош није водио као што су његови претходници на пример Петар I. код Круса. О владању Његошеву може се рећи ово, да је он владар био по дужности и спољашњем призивању, да се бавио државним и војничким пословима повремено зато што је морао као што сваки грађанин мора да одслужи свој кадровски рок. Сво остало време по унутрашњем свом призиву зато што га је вукао таленат, зато што га је вукао геније, бавио се поезијом и философијом. Проводећи и у својим делима нарочито у Горском Вијенцу. У писмима и у Шћепану малом велику српску и југословенску идеологију, радећи живо на уједињењу јужних словена, просвећујући народ Његош се мало бавио државним пословима и администрацијом, јер је сматрао да његово лично учешће у државним пословима, не би могло донети толико користи самој држави, српству и југословенству, колико ће користи донети његово учење, његова поезија и философија, која ће научити све јужне словене да створе једну велику, силну и моћну државу и да сви сложно, као једна колективна личност, као један рој пчела или мравињак мрава раде и сарађују на уређењу и управи државној. Његош је у томе и успео, јер су његови и њега достојни потомци, руковођени његовим великим идејама остварили све оно што је Његош хтео и желео.

Његош се није ничим нарочито прославио као владика и владар Црне Горе, већ је остао у томе обичан као и његови предходници. Ово може бити зато што није било згодно и погодно време, што нису биле добре прилике и није било услова за ту владичанску и владалачку широку делатност. Он је у том погледу желео и хтео да много учини. Али му као што рекох нису дозвољавале прилике и тешки су били услови и он је у том личио на Прометеја прикованог ловћенској стени. Али његову гениалну мисао није могао, нити је био у стању нико приковати ни уз једну стену. Она се сло-

бодно и неограничено кретала по свој земљи, по поднебесију прелазила у област трансцидентности, дизала се чак и на само небо и са те висине посматрала свуда и на све стране дивна и чудесна дела свевишњег творца. А рођен по природи геније, постао је песник и философ светског гласа. Он је написао следећа дела: песму »Бој Срба са Турцима« 1828 год; »Пустињак цетински«; »Лијек јарости Турске«; у коме су спевани неки бојеви црногораца са турцима његова времена; »Слободијада« песма о бојевима црногораца са турцима од владике Данила до владике Петра I; »Кула Ђурашковића« где је опеан бој црногораца са турцима на Жабљаку, које је предводио сердар Ђурашковић са кнезом Лопичићем оба из Ријечке Нахије и том су приликом узели два турска топа, који су се налазили до последњег времена у порти Цетињског манастира и на једном су урезани следећи стихови:

„Црногорци кад ово витешки
Жабљак турски тврди покорише
Онда меве старца заробише
На Цетиње српско доведоше

Месеца марта 10-1855 год.

На другом топу урезан је натпис: »Жабљак ме дарова Цетињу на силу«; »Чардак Алексића« у којој је песми спеван бој у Ускоцима 1847 год. са Дед-Агом синем Смаил-Аге Ченгића; »Лажни цар Шћепан мали« у у којој је песми описан долазак лажног цара Шћепана малог на црногорски престо; »Лучу микрокозма« и »Горски вијенац« где је опеан историски догађај истребљење потурица у Црној Гори 1709 год. Његош је написао доста велики број поема, али да ли се је у овим делима испољио и да ли се свецело велики његов геније исцрпео те да више није могао дати ништа? Наравно не. Пре свега као што се Његош није могао одати свецело друштвеним пословима услед ондашњих тешких прилика у коме се налазио, он и његова држава, тако се и геније Његошев није могао разврнути у оноликој мери у коликој би се разврнуо и испољио да није била на томе путу као сметња државничка делатност, стална и непрестана нападања од стране спољашњих непријатеља, међусобне племенске зађевице и трзавице,

гувернадурске интриге, контрола и шпијунажа Ивана Ивановића Вукотића подофицира, које га је сам Његош узвео на високи степен и педистал, председника сената, а који се доцније убраја у лик незадовољника, ради пуном паром против Његоша, чак шта више наоружава противу њега и саму Русију. Даље самовоља горштакког црногорског елемента, који хоће као биреко да се назове народом, хоће да има државу. Али му с друге стране то не годи, јер држава и државна власт тражи да јој се грађани покоравају, да су дисциплиновани, а они нису навикли да се законима покоравају и да власт слушају, већ су говорили: »наша земља не трпи регуле »и томе су принципу дуго остајали верни. Разочараност у људима као што је био случај са кнезом Милошем Обреновићем. И на крају неизлечива болест — туберкулоза, која му је скратила живот и он умире у 40 години свога живота у највећој снази, када је могао дати у свему највећу продуктивност.

И доиста да ових и оваквих лимитативно побројених узрока није било. Његош би, према његовом природном таленту и генију, могао још много и много створити и своје поноситом и дичном народу у наслеђе оставити. Али Његош није услед ових тешкоћа клонуо духом, ни се изгубио, нити се предао у руке мрачности. Напротив он се држао светле стране живота. Њега је водила зрака светлости, водила га је светла идеја без обзира на све муке и патње, које је он трпео и сносио. Тако да је Његош кроз сва искушења био и остао песник-философ у лепоти и лепоте у светлости.

гувернадурске интриге, контрола и шпијунажа Ивана Ивановића Вукотића подофицира, које га је сам Његош узвео на високи степен и педистал, председника сената, а који се доцније убраја у лик незадовољника, ради пуном паром против Његоша, чак шта више наоружава противу њега и саму Русију. Даље самовоља горштакког црногорског елемента, који хоће као биреко да се назове народом, хоће да има државу. Али му с друге стране то не годи, јер држава и државна власт тражи да јој се грађани покоравају, да су дисциплиновани, а они нису навикли да се законима покоравају и да власт слушају, већ су говорили: »наша земља не трпи регуле »и томе су принципу дуго остајали верни. Разочараност у људима као што је био случај са кнезом Милошем Обреновићем. И на крају неизлечива болест — туберкулоза, која му је скратила живот и он умире у 40 години свога живота у највећој снази, када је могао дати у свему највећу продуктивност.

И доиста да ових и оваквих лимитативно побројених узрока није било. Његош би, према његовом природном таленту и генију, могао још много и много створити и своје поноситом и дичном народу у наслеђе оставити. Али Његош није услед ових тешкоћа клонуо духом, ни се изгубио, нити се предао у руке мрачности. Напротив он се држао светле стране живота. Њега је водила зрака светлости, водила га је светла идеја без обзира на све муке и патње, које је он трпео и сносио. Тако да је Његош кроз сва искушења био и остао песник-философ у лепоти и лепоте у светлости.

ЊЕГОШ КАО ПРЕТЕЧА И БОРАЦ ЗА УЈЕДИЊЕЊЕ ЈУЖНИХ СЛОВЕНА

Када се говори и пише о Његошевој политичкој концепцији, може бити да ће се неко наћи и да ће учинити приговор, да се Његош није у својим делима специјално бавио политичким питањима и проблемима. Ово у толико пре што је позната ствар, да Његош није написао и оставио ни неку специјалну и нарочиту расправу о овом проблему. Па према томе, да га и немамо права убрајати у лик научника о философији права.

Стварно Његош није написао неку нарочиту и посебну расправу, или неко специјално философско-правничко дело. Али то још никако не значи, да Његоша као философа и песника, који се је налазио као владар на крми државне управе, није интересовало такво једно важно питање, као што је питање о држави и њеном уређењу и њеном начину бољег и срећнијег живота, као и њеној управи од које зависи срећа и благостање државе и њених грађана. О томе лепо каже наш многоуважени и високопоштовани професор г. Павле Поповић у свом доста капиталном и научном делу »О Горском Вијенцу« да је политичка концепција код Његоша изазвала поетску концепцију. А ја бих још и више рекао, да је Његошева политичка концепција изазвала не само поетску него и философску и религијозну и да је Његош био, биће и остаће нашим идеолом у смислу политичких концепција и схваћања о држави и друштву и о друштвеном и државном уређењу.

Ова његова идеја као танки кончић проткана је и пролази кроз сва његова дела, и кроз сва његова писма. Нарочито је ова идеја спроведена у »Горском Вијенцу« и »Шћепану малом«. За Горски Вијенац М. П. г. Павле:

Поповић каже: да је у њему Његош као у неку народну енциклопедију све унео, тако да Горски Вијенац служи као неко огледало српске душе. И доиста Његош није у Горски Вијенац унео и описао само историјски догађај, истребљење потурица за доба владавине владике Данила I. Петровића 1709 год., као јединствени догађај у историји нашега народа, јер ова истреба потурица преставља прво ослобођење Срба од Турака. Него је Његош у »Горски Вијенац« унео и описао све догађаје тако да је нарочито у колима описао целокупну нашу историју. Сем историје Његош је у »Горском Вијенцу« описао народне обичаје, насликао нарави и карактере, осудио сујеверје, лукавство нарочито женско лукавство. »Ћуд је женска смијешна работа стотину би мијењала вера да учини што јој срце жуди«, или беше ми се снаха помамила, те ја узми троструку канцију ужежи јој месо у кошуљу, враг утече некуд без обзира, а оздрави снаха Анђелија« осуђује издајство Вука Бранковића и Вујице Вулићевића који је убио издајнички великога војда Карађорђевића, осуђује страшљивост речима »Страх животу каља образ често«. Восхваљује јунаштво називајући га најслађим пићем душевним, истачући херојске врлине и подвиге бесмртног Карађорђа, Милоша Обилића и других српских витезова, који живе докле сунце грије. Његош је истакао и значај гусала у историји нашега народа. О томе он каже овим речима: »Где се гусле у кући не чују ту је мртва и кућа и људи« или »а да за сву игру без гусалах ја ти турску пару не бих дао«.

У овим Његошевим стиховима казато је много. Казато је то, да су нама наше гусле, и ако врло прост музикалан инструменат, давале лични и национални животни импулс. Гусле су са својим монотоним звуцима будирале, да се створи — испева народна поезија — национални епос. Овај национални епос, много бољи и лепши од немачких нибелунга или од руских билина и може се рећи најбољи народни епос и јединствен у целом свету, певан је уз гусле вековима и вековима својом јуначком и херојском садржином упоредо са Његошевом лириком равијао је у нашем народу јуначки, херојски и управо витешки дух, који је доцније скинуо робске туђинске ланце, ослободио Србе и друге Јужне

словене од ропства вековнога и створио слободни народ са слободним народним духом, слободну, моћну и велику нашу дичну отаџбину Југославију. Могло би се још много казати и о другим питањима, којих се Његош дотакао, али би нас одвело у страну много од нашег предмета. Стога ћемо се само задржавати на овим наведеним примерима, које смо узели зато, да у неколико покажемо то, да када је Његош могао у Горском Вијенцу у ту народну енциклопедију да унесе од свега по нешто и да о свачему по нешто каже, природно је да је Његош као философ морао нешто казати и о држави и државном уређењу, као о једном врло важном питању људскога живота.

Сем тога познато је, да су се од памти века сви научници и философи целога света интересовали питањима о држави и државном уређењу. Нико није покрај тих питања прошао, а да на њих не баци свој поглед. Нико од њих није могао према истим остати индиферентан. Познато је да су се философи древних источних народа и то Конфуције у древном Китају, а Буда у Индији бавили изучавањем ових питања. Премда се њихова наука о држави и њеном устројству није издвајала из науке о религији и моралу и није учинила неки нарочити утицај на даље развијање и еволуцију научне идеје о држави и њеном уређењу и није створила неко нарочито државно право. Али је факат остао фактом. А то је, да су се оба ова философа најстаријих народа, поред осталог интересовали и државним правом. Исто тако научници и теоретичари-философи древних класичних народа Грка и Римљана писали су много о идеалном државном поретку и о држави и државној организацији. Код неких од ових налазимо само посебне мисли и идеје као и код Конфуција и Буда са том само разликом што су ови исте идеје развили у много већем и ширем маштабу, као например Празимаха и Каликла. А код других пак налазимо систематски изложена и написана научна дела, као што су дела Ксенафонова, ученика Сократовог под називом »Апологија Сократа«. Платонова »Држава« прво дело, и друго »Закони«, Аристотелово дело »Политика« и римског правника теоретичара Цицерона његов чувени дијалог »О држави«.

Ову идеју развили су и обрадили средњовековни западноевропски научници од којих су најистакнутији у

Француској Жан Боден, у Италији Макијавели, у Енглеској Томас Мор. Иста идеја достигла је свога апогеја и своје више кулминације у току западно европске нове историје, а специјално у философским делима француских философа: Жан Жак Русо-а Монтеѕкиа и немачких Шопенхауера, Хегела, Канта и других. Према томе и наш песник и философ 19 века Његош наравно морао се по примеру других философа бавити политичким питањима, јер и ако је Његош био самобитни писац, песник философ ипак су ови философи са којима је Његош несумњиво био упознат утицали на Његошев гениалан ум и душу и чинили то, да се у политичком погледу што шире и боље развије тај Његошев геније.

Према томе сви услови и прилике у којима је Његош живео, радио и писао, као и сам положај, који је заузимао говоре јасно о томе, да се Његош морао интересовати политичким проблемима и да је у својим делима третирао и те политичке проблеме и унео политичке шире концепције, само као што се Његошу тешко било попети на небо приликом тражења истинскога и вишега знања, тако је и нама смртнима тешко или може бити још теже разумети дубоке мисли великога философа и генија. Разлика је између енергије Његошеве, коју је он имао и употребио приликом дизања његовога на небо и наше, којом располажемо када хоћемо да се упознамо са учењем Његошевим. Његош је приликом подизања на небо имао надчовечанску енергију. Он је употребио надчовечанску снагу и моћ. Сем тога њега је дизао песнички ентузијазм. Њега је овај ентузијазм, по самим Његошевим изразима у »Лучи микрокозма« вукао на небесну висину, као неки магнет. Многи од нас немају те Његошеве енергије немају код себе тога Његошева песничкога и философскога ентузијазма, који би их повукао као неки магнет, те да се попну на висину Његошевих мисли, и да га разумеју, не само као песника, него и као философа у опште и специјално, као философа права. Кажем специјално, као философа права, јер Његоша као философа права, по моме схваћању и дубоком убеђењу најтеже је разумети и његове политичке концепције уловити у општем мору Његошевих идеја. Сем тога многи читаоци прочитају Његоша још у младим својим годинама и њихове

се младе душе задовоље оном ритмичком и лиричком лепотом Његошеве поезије. Они се засите и задовоље песничким високим полетом и у њему не траже и не виде ништа друго. А затим са зрелим узрастом скоро код свакога човека наступају многе обавезе према самоме себи, према породици, друштву и држави. Наступа такозвана општа животна суета, која човека мање више окупира и не дозвољава му да се интересује науком и философијом. Али и они, који су пуким случајем поштеђени од ових обавеза и ове животне суете, обично се одају својим стручним студијама, гледају на спољашњи стихотворни облик и форму Његошевих дела. Мисле да у Његошевим делима, као поезији, не могу да нађу оно, што њих, у њиховој струци, може интересовати и користити. Ово се нарочито може казати за правнике, који се обично баве својим стручним стварима и сувопарним законским прописима и параграфима и њима и тој законској логици посвећују своје слободно време. А и тежак је Његошев слог и дубоке су Његошеве философске мисли и идеје и ретки су такви људи, који се решавају да замарају свој ум таквим тешким и озбиљним стварима као што је Његошева философија, а нарочито да утичу у супстанцију Његошеве философије права.

Да би могли разумети Његошев политички идеал, ми треба да бацимо општи али кратки поглед на општи философско-песнички идеал. Његош се као философ не задовољава са ординарним, или обичним знањем. Он хоће и тражи више знање. Тражећи то више знање, обузет дубоким мислима, и када није могао добити, на сва њега интересућа питања, одговор од мајке природе и од земаљских мудраца, Његош се са великом муком и страшним хрвањем уздиже на небо и тако долази до тога вишега знања. Као што се Његош није могао задовољити са обичним земаљским знањем, тако исто се Његош није могао задовољити са обичном државом, већ се и у овом случају морала поновити иста историја, и он се морао опет са великом муком уздизати на небо да добије појмове и знање више о држави, идеалне о идеалној држави и идеалном поретку идеалној држави.

Његошева философија права

Његош као грађанин, владика и владар мале црногорске државе (јер је она у доба његове владавине имала свега три нахије: котунку, ријечку и црмничку, које су се по територијалном пространству и бројности становништва равноте данашњим срезовима, а већ и да не говоримо о њиховом богатству, јер је сва Црна гора увек била пасивни крај) искусио је сву тешкоћу од те мале и бедне државице. А плус к томе он је био запојен националним идеалом, који се је потенцирао песничким ентузијазмом, и као такав он је негирао не само стварно постојећу малу државу, него и сваку помисао о малој држави. А идеалисао је велику и моћну државу. Овим тежњама за великом државом Његош се одликује од древнога грчког философа Платона, чији је био идеал мила држава, од хиљаду (1000) становника, а приближује се старој грчкој стојичкој школи, јер су и стојици будући космополицима, а нарочито њихов главни претставник Зенон, тежили за великом и може се рећи свога света државом. Сличност и подобност Његошева са стојцима и Зеноном огледа се само у општој тежњи за великом и моћном државом. Али када се мало дубље и са већом пажњом погледа на сушност њихових тежњи одмах се види, да се они и разликују. Зенон и Стојици нису националисте, они су космополитичари, они хоће државу у границама целог света. Док међутим Његош није космополитик, а напротив велики патриота и националиста од главе до пете. И он као такав није имао космополитичке тежње. Али Његош будући великим Србином и великим Југословеном и у опште словеном, није имао само уску мисао да заузимањем и ослобођењем те, или друге области, или покрајине, прошири само границе оне његове мале, али херојске Црне Горе, и да учврсти везу између Црне Горе и тих области, као и да у њој учврсти свој положај, већ је његова национална и патриотска идеја много била већа и шира. Његош је хтео и желео велику југословенску државу, чије би се границе поклапале са југословенским етнографским границама. Он је хтео јединствену државу од Црнога до Сињег (Јадранскога) мора. Али ово није његов коначни циљ, већ је ово, као прва етапа, као нешто са чиме треба ударити темељ новој већој и грандиознијој згради, општој словенској држави. Што значи

да је Његош у крајњој линији имао још већи циљ, и да се он на овом није хтео зауставити, већ је хтео нешто још величанственије за све нас словене, а то је наше свесловенско уједињење. У томе су погледу и смеру Његошеве идеје истоветне са идејама другог нашег словенског великог песника и мислиоца Александра Сергејевића Пушкина, чија је жеља исто тако као и Његошева, да се сви словенски потоци улију у једно велико словенско море.

И римски је јуриста Цицерон проводио идеју о уједињењу народа под врховном влашћу велике свештене римске империје. Али се Његошева идеја о уједињењу разликује и од Цицеронове космополитичке теорије, по своме чисто националном карактеру. Једино се Његошева идеја о националном југословенском уједињењу по своме националном обележју поклапа са идејом другог италијанског научника, Макијавела о националном уједињењу италијанског народа. Од особитог је интереса још и то истаћи, да су једино Његошеве и Макијавелеве идеје остварене и у живот проведене, јер је Италија своје национално уједињење извршила 1862 год., а Југославија 1918 год. што значи, да су националне тежње много, јаче и лакше остварљиве него космополитичке.

Као што мало пре рекосмо Његошева је прва, најпреча и најсветија идеја и жеља била, да из југословенског народа створи велику и моћну југословенску националну државу, чије би се границе политичке потпуно поклапале са етнографском југословенском линијом. Овде Његош једновремено тежи к двојаком идеалу, прво он хоће, да оствари велику и моћну државу, то је његов један идеал, а друго он хоће и жели, да у ту своју идеалну државу сакупи све јужне словене, и тиме да своју једнокрвну браћу, како се то сам Његош изражава, избави и спасе од туђинског ропства и насиља, и да им топло сунце златне слободе засија. Да би се што брже и скорије и са већим успехом спровела ова идеја, као и у дело привела, он на томе стално и непрекидно ради. Он непропушта ни један важан историјски моменат, ни један случај, ни један историјски догађај, а да не предузме потребне мере у томе правцу и смеру. Он се са идејом ослобођења и уједињења јужних

словена није никада растајао, већ је са том идејом у јутру устајао и у вече ишао да спава. Њему та идеја више пута није дала ни да мирно и спокојно спава, нити да спокојно руча или вечера. Историјска је истина, да је он стојећи ручавао и вечеравао. Његош сам у »Горском Вијенцу« у монологу владике Данила каже, да га црне растезају мисли, и да му прса кипе од ужаса, јер на брду ако и мали стоји више види него онај под брдом и т. д. А шта он то више види и од чега му и од каквога ужаса кипе прса и од чега га растезају црне мисли? Ако не од тога, што он са философске висине све боље види, па боље и више наравно види муке, патње и страдања своје једнокрвне југословенске браће под аустриским, млетачким и турским јармом и насиљем.

Занешен овом мишљу Његош пише кнезу Милошу приликом устанка Хусејина капетана Гардашчевића, босанског везира и Паше Бушатлије скадарског везира, и моли га да заједнички помогну ову двојицу, да би ослободили поробљену браћу испод турског јарма. Кнез Милош из непознатих разлога, а можда и из практичних својих разлога и обзира личних није послушао Његоша, нити му је у томе изашао на сусрет. Али је овим и оваквим Милошевим поступком идеална Његошева душа толико била огорчена, као и познатим неуспехом Гардашчевићевим и Бушатлијиним, да је он прекинуо сваку везу са кнезом Милошем за сво време Милошеве прве владавине и тек се са њим помирио у Бечу 1847 год. пред сам крај свога живота приликом штампања »Горског Вијенца«, и када је Милош већ био скинут са власти и протеран из Србије. Али је и после овога ову душевну огорченост Његош још дуго носио у души и вероватно је са њом и у гроб легао, јер он о овој својој тузи и огорчености душевној доцније пише кнезу Александру Карађорђевићу жалећи се на Милоша и дајући потстрека кнезу Александру за у будуће. Није ово био једини случај и моменат узбуркивања и узбуђења његове племените песничке душе за велике идеале југословенског народа и за велику југословенску државу. Позната је његова патриотска кореспонденција са Јеремијом Гагићем руским конзулом у Дубровнику, Тотишчевим руским послаником у Бечу и са свом ззначном Русијом, са баном Јелачићем 1848 год. и кне-

зом Александром Карађорђевићем, у доба мађарске буне и побуне бана Јелачића у којој кореспонденцији он ову двојицу куми и преклиње да се ова мађарска буна као и ондашње слабо војно и политичко стање Аустрије искористе, те да се онај део јужних словена испод Аустрије ослободи и уједини. Даље у прогласу упућеном Бокељима и Дубровчанима, он просто напросто наређује, а Словенце у писму упућеном неком тршћанину моли да слушају бана Јелачића и да му помажу у његовој акцији, како би овај успео да из аустрискога ropства изчупа јужне словене, нашу једнокрвну и једноплемену браћу. Али су ови његови југословенски патриотски осећаји и у овом случају побуне Јелачићеве као и приликом побуне Гордашчевићеве и Бушатлијине, остали незадовољени и не награђени, а његове велике идеје неостварене. Али и ако његове велике идеје нису за његова живота остварене оне нису умрле заједно са њим, него су деценијама живеле и запајале многе и многе нараштаје са националним југословенским идеолом. То је што се о Његошевим тежњама и идеалима политичким може видети и прочитати из његових писама и што је познато из историје. А сада да видимо шта је Његош учио и писао у својим песничко-филозофским и научним деопма о југословенству и његовом уједињењу и о великој југословенској држави? Пре свега треба казати, да у Његошу пуном националне и личне чврстине и карактера нису се могле налазити две личности, нити је он био дволичним, па да једна личност, да кажемо личност оригинална пише у научним делима једно, а друга личност Његошева, да је тако назовемо за разлику од оригиналне личности, његов двојник, да у писмима пише друго. Већ је природно да је Његош био један исти Његош и у писмима и у научним делима и да је једне исте идеје о југословенском националном идеалу проводио како у писмима тако и у својим научним делима. Пишући писма и прогласе и тако ширећи своје идеје међу својим савременицима јужним словенима, Његош је веровао, да ће он сам још за свога живота, уз помоћ осталих вођа и првака нашега народа, остварити вековне националне идеале. А пишући своја песничка и научна дела, он је у њима проводио скоро исте идеје као и у писмима са намером да их остави као аманет

будућим југословенским поколењима, те да они у случају његовога личног неуспеха, тај наш идеал остваре. Што значи да су идеје у писмима Његошевим биле као апел на његове савременике. А идеје у његовим делима као апел на будуће југословенске генерације, верујући да ће те будуће генерације кад тад успети, да спроведу његове идеје у живот, и да остваре велики југословенски идеал. У својим делима Његош је схватао, да је његова мисија, да својим идејама васпита будућа поколења у духу општег југословенског идеала и да их спреми за остварење тога југословенског идеала. Према томе разлика може да буде између писама и научних дела Његошевих у самој намери са којом је Његош писао писма, а са којим дела, као и у томе на кога је направљен апел у писмима а на кога у његовим делима. А иначе по самој суштини, или субстанцији Његошеве су политичке идеје једне исте, како у његовим писмима, тако и у његовим делима.

Његошеве су политичке идеје, у његовим књижевничко-научним делима, у дубоко философском смислу и њих је, сваком, тешко разумети. Али су ове исте Његошеве мисли и идеје изражене јасније и разумљивије у његовим писмима, јер оне нису писане философским језиком, већ чисто политичко-дипломатским разумљивим и јасним, за све и свакога, језиком. Према томе њих је лакше разумети. И ко хоће да лакше и боље разуме Његоша, као философа права и његове политичке идеје изложене у његовим бесмртним делима, тај треба, да се обавезно упозна са његовим писмима, која је Његош, као што смо већ рекли, писао у разна времена различитим поглаварима и вођама народним и појединим виђеним људима, а од којих ћемо нека важнија писма овде систематски у хронолошком реду изложити у поменутој сврху и циљу.

У писму Хусеину капетану Гордашчевићу, кога су босански устаници, приликом босанске буне 1832 год. изабрали за босанског везира, Његеш пише одговарајући му на његово писмо: »Честитамо великом везиру Хусеину капетану, витезу босанском. Имали смо радост примити твоје предраго писмо из кога видим пријатељство и љубав, које желиш, да буде међу нама; то нам је много мило чути, особито ти кабулимо, и тврду божју вјеру дајемо, да ћемо од сада у напредак бити

уједно и крв своју проливати задјенички за вјеру и слободу. Него те молимо, да се држиш јуначки. Много се радујемо чујући, да си у сву земљу твоју прави суд поставио за свакога, будући да таквијем начином можемо се надати у Бога, да ће нам помоћи у овом и сваком другом делу.»

Владика се радује успеху Гордашћевића, као србина и југословена, тежећи ка уједињењу са Босном. Али Хусеин Гордашчевић, као што је то из историје познато, није успео у томе своме подузећу и својој акцији, већ је морао из Босне да бјежи у Аустрију одмах по претрпелом поразу. Због Гордашчевог устанка владика је и са кнезом Милошем Обреновићем прекинуо сваку везу зато што Милош није хтео да усвоји његов предлог да се Гордашевић у његовом подузећу помогне, који је био са својом војском дошао и до самог Битоља и у почетку страшно потукао турску војску. Владика је сматрао, да је наступио час ослобођења и у томе је био тврдо убеђен. Ово у толико пре је могао веровати, јер се тада противу Порте био побунио и Мустаф Паша Бушетлија, скадарски везир, који је са својом војском био допро до Вучирна и приближавао се и самоме Скопљу.

За време мађарске побуне 1848 год. и Бана Јелачића покрета у Хрватској, Његош, да би Јелачићу помагао да јужне словене ослободи од Аустрије и наравно да се уједине сви Јужни Словени, шаље свој проглас, о коме Јеремија Гагић, руски консул у Дубровнику у своме извештају каже: у Дубровнику су се појавили црногсрски прогласи, којима се позивају становници дубровачке области, да је дошло време, да се Словени уједине, да ослободе словенске области од аустријског угњетавања и да постану славни и независни... и т. д.

Интересантно је и писмо упућено Бокељима и Дубровчарима, а које гласи: »Од владике и свију црногораца својој браћи бокељцима и дубровчанима обе вјере. Прво вас молимо, као нашу браћу. да сва друга намерења и позиве баците, које добијате од партија, а да будете срцем и душом привржени својој народности и сасвијем вјерни и послушни Јелачићу, своме једноплеменоме бану. Друго, ако пак сачувај боже покажете се невјерни својему бану и примите се туђина, а своје добро

одбаците, знадите чисто, ми ћемо постати ваши заклето непријатељи и крв ће се издајничка немилице пролити и куће издајничке попалити. Ви знате да се ми не умијемо шалити, но пазите шта ће те радити».

Ова порука Његошева, бокељцима и дубровчанима без разлике вере и племена, може се боље разумети, када се доведе у везу са порукама, које је Његош послао Загребу и Београду. У Београд је Његош писао кнезу Александру Карађорђевићу, који је био, у то време, послао Србима у Војводини помоћ противу Мађара, а које писмо гласи: »Хвала вашој Светлости и Србији до неба за благородна и велика ваша пожртвовања; куд би та срећа српска, место војводства, да се онда на Босну окренуло (Владика мисли на буну Гордашчевићеву) данас би се у рукама имало оно, што се не би могло лако изгубити; да једном може букнути ентузијазм силнога нашега народа у Турској с подобним местоположењем, Србима не би нико могао лако главе доћи; мени се види да ми ово свагда можемо урадити. Славна и бесмртна дела Карађорђева одушевљаваће Србе до вијека. Правда божија је заблистала над твојом књажевском главом за срећу и славу целога народа југословенског.«

Бану Јелачићу, Његош шаље Иву Р. Радонића са још једним послаником, чије се име незна, да му усмено саопшти Његошев позив, да се прогласи за независног бана и обећава му своју помоћ, а ово усмено предање поруке налази потпору у већ наведеном прогласу, којим Његош позива Дубровчане и Бокеље, да буду послушни своје једноплеменоме бану. А за овим Његош и писмо пише бану Јелачићу које гласи: »Сваки родољуб, цели народ наш у тебе је очима упро и к теби руке пружио, како небом посланом Месији. Твој је задатак велик, њим Европа нови вид добива, он миче гадну љагу са лица силних Словена, који до дана данашњега ништа друго нису били до продани и жалосни робови и надничари других народа. Ах драги бане, већ земља од ове мрске неправде стење, душе су благородно мислећих Словена у вечној муци, стиде се свјета и људи због овога нискога стања у коме смо спрема других народа европских, ради чега мимо друге народе овај зли нароч (судбина) нас прати, ради чега смо навикли робовати, риди чета своје силе не познајемо. Због чега неко слепо

задахнуће управља Словенима, те се самовољно у туђе вериге вежу. Ја сам са овом шаком народа под анатемом тиранства и шпијунства слободан, али шта ми је боље? Када гледам околу себе милијоне моје браће ће стењу у туђе ланце. Можда их је туга назвати те баном далматинским, али нека те називају како хоће, само нека је Далмација у твојој руци, да се једном саставимо. Ништа ме толико до сада на свету није интересовало, колко твој посао... и т. д.

Када су тршћани позвали Његоша у Трст на неки збор у одговор на овај позив он једном прваку њиховом између осталог пише и ово: »Е сиромаси Словени, шта би Европа без робова, да јој није њих? Та морао би »mein Herr« (мој господин) збацити рукавице, а »ефендум бенум« побацати чибукe, па се и један и други побратимити са трудољубијем, да им њихова срећа у нарoк није поклонила Словене. Да, наше је племе имаће других народа као остала животиња, и ко има веће стадо, он је богатији. Ко се и колико сумњао, да нису Словени рођени за робство, нека данас њино пословање види. Може ли што гадније бити од њихове слепоће? Ја се свагда чудим и никада се начудити не могу, како некима људима може постидно робство толико драго бити! Они су подобно пашчету, јер бо се пашче трза да добије слободу, но како исту добије на ново к веригама трчи да га вежу. Бог знаде када ће се племе словенско испод гадне туђинске анатеме ослободити и када ће га зора истине и слободе обасјати«.

Из ових писама се да видети какви су планови и смерови били нашег великог песника и филозофа Његоша. Он рeским изразима, који личе на жеравицу шибао је као бичем или секао као операционим ножем све слабости југословена.

Оваквих укора и жигосања као што су у последњем писму, упућеном тршћанима, нећемо наћи нигде и ни код једног другог владара, вође и писца. Али ово Његош чини као приковани југословенски Прометеј к ловћенским стенама из превелике љубави к свом народу, да би га кренуо са мртве тачке на пут и покрет к великом делу ослобођења и уједињења.

Слична писма Његош је писао и другим виђеним људима као например: Графу Пуцићу, дубровачком пес-

нику, аустриском грофу Штадиону, руском грофу Орлову у Варшаву и другим, а које не излажемо, јер би била и сувише дугачка историја а смисао је њихов исти као и наведених напред писама, те би их било бесциљно наводити.

Пре смо већ казали, да Његош о држави, њеном уређењу, државном праву и правној идеји није написао ни једно спацијално и посебно дело, или студију, налик на грчке философе: Платона и Аристотела, римскога Цицерона; француске философе: Русоа и Монтескија немачке Конта и Хегела или енглеске Томаса Мора или Џона Лока и др. Али ми већ знамо и то да Његошева, дела престављају собом скуп, Његошевих разних идеја, као и то да су његове идеје израз свих његових жеља и осећаја, скуп свих његових идеала. А ми смо већ видели да је у реду других Његошевих идеала и његов идеал и ослобођење јужних словена испод туђинскога јарма, њихово уједињење у једну велику моћну и силну југословенску државу под сувереном влашћу једнога југословенскога владара. А када је то тако ми, са највећом сигурношћу и са највећом позитивношћу, можемо да кажемо и тврдимо да је Његош у своја дела, поред осталих, њега интересујућих идеја, унео као у неку националну енциклопедију и идеје, које сада нас као посебно питање интересује. Познато је и то да су Његошеве идеје лаконски кратке, збијене и врло дубоке по самоме смислу и увијене у философски вео, тако да би сваком другом писцу сем Његошу, који би хтео да опише, оно што поједине Његошеве мисли у себи садрже, требало да напише доста обилну књигу, песму или политичку расправу.

У своме даљем излагању ми ћемо се постарати и потрудити, да те Његошеве политичке идеје, дубокога смисла, и лаконскога карактера изложене у његовим делма пронађемо исте дебелим потезом подвучемо и њихов философски смисао и значај протумачимо и објаснимо.

Његош је писац и философ методичар и као такав он се у својим делима служио поред осталих метода и упоредном методом. Он је волео да путем упоређења контраста доказује и изводи логичке закључке, по некад простије, а по неки пут и сложније, упушта-

јући се чак шта више и у логичке силогизме; при извођењу карактеристике разних типова, само да би што успешније описао и извео онога типа кога он хоће и жели. Излажући свој политички идеал и изводећи свој идеални тип државе и идеални тип државне управе, Његош се користио том истом методом и тим истим принципима.

Доказујући неопходност и велику животну и националну потребу нашега ослобођења, уједињења и стварања једне интегралне, велике и моћне државе, Његош не приступа одмах к опису и оцртавању те велике државе као такве са њеним превалитетом и преимућима, него се и овде користи поменутом упоредном методом и одмах у почетку »Горскога Вијенца« истиче један контраст тој великој држави, малу државу. За тај свој узорни контраст Његош је узео малу и бедну Црну Гору, односно црногорску ондашњу државу. Његошу за избором овога доста великога контраста, није требало далеко ићи, нити му је требало исти дуго тражити. Он је био владар мале и бедне црногорске државице и као такав он је осећао велику тешкоћу, велику муку и патњу од те малене бедне у оно време независне српске државице. Његош је писао оно, што је он и његов народ осећао па је с тога Црну Гору и узео као потребни му контраст да би своме југословенском народу, коме је добро позната била Црна Гора и њено мученичко стање лакше доказао значај велике државе, јер доказујући, беду, патњу, муку и уопште мизерност мале државе, он је тим истим индиректно доказао какву срећу и какву општу благодет и благостање народ може да има од велике државе. Налазећи се под тешким притиском душевне депресије, која је као што рекосмо долазила од малене и бедне и може се рећи мизерне државе у смислу наравио њенога квантитета, а не квалитета, Његош у »Горском Вијенцу« а на име у Даниловом првом доста дугачком монологу каже:

„Мало ружах, малена и снага;
 Једна сламка међу вихорове;
 Сирах тужав, без ниђе никога;
 Моје, племе сном мртвијем спав,
 Суза моја нема родитеља,
 Нада мном је небо затворено
 Не примами плача ни молитве

У ад ми се свијет претворио
 А сви људи ваклени духови
 Црни дани, а црна судбино . . .

Описујући у овим стиховима владара мале државе, Његош је описао стање мале државе, јер је владар обично симбол државе. У стиху мало рука малена и снага Његош је казао то, да мала држава има мало становника, мало војске па је за то и њена снага малена, и ништавна. Према томе она није ништа друго у односу према другим великим државама, него као сламка међу великим ветровима. Па како ови и овакви јаки ветрови могу да однесу сламку у један мах или у један трен ока и да јој се никад више ни трага не може пронаћи, тако и велике државе могу у један миг да униште малу државу. Или као што може свако лако увредити сирака остављенога судбином без игде икога, тако може свако малу државу нападати, и како муке и патње сиракове нико не чује, плач и сузе не види, тако исто нико не види муке и патње мале државе, а на против свака силна држава као што су Турска и Аустрија биле, према Црној Гори, гледају на сваки начин и при сваком згодном и угодном случају, да је униште и са лица земље збришу. Даље, у стиху у ад ми се свијет претворио, а сви људи паклени духови, Његош малу државу упоређује са паклом, а живот људи у малој држави са стањем духова у паклу. А то значи, да као што се душе грешника муче у паклу и уздишу у оном страшном пакленом огњу, тако се људи у малој држави страшно и ужасно муче и то с једне стране што у малој држави тешко се задовољавају духовне и физичке њихове потребе, а са друге изложени су опасности и нападајима са стране — с поља од непријатеља, тако да се они све стално налазе у духовној и физичкој економској беди и у непрестаној борби противу силнијега од себе непријатеља. А из свега овога следује овај закључак: ко неће и не жели да се вечито мучи у малој држави, као што се душе грешника пате и муче вечито у паклу, нека не тежи за малом државом ни из каквих обзира, па ни из обзира племенских, верских и других. Већ нека се бори свима силама и свима могућим средствима и начинима да створи велику и моћну државу, или ако ју је створио, као што је то срећни случај са нама јужним словенима,

нека тај вечити рај чува и пази као зеницу ока. Нарочито ови стихови Његошеви треба да служе поуком сада за нас јужне словене, те да ценимо и чувамо нашу велику и моћну драгу нам Отаџбину Југославију, која је са много мука, много патњи и страдања, и са много надчовечанских напора и милијоних људских жртава створена као неки рај, који је препун богатства и препун свега и свачега што задовољство и срећу грађанима чини и доставља.

У истом монологу мало даље Његош каже:

„Али сјенку што му шће тровати
Те је у збјег собом унијеше
Међу горе за вјечну утјеху
И за спомен рода јуначкога“.

У овим стиховима, Његош је рељефније представио и описао слабост мале државе, упоређујући је са сенком, јер као што се сенка лако губи и ишчезава, услед тога што се мали облачак или велика облачина подигла и сунце покрила или услед самога сунчаног заласка, тако и мала држава лако и брзо пропада и изчезава, услед и најмањег напада и најмање најезде моћнога и силнога непријатеља.

Даље у истом монологу Његош каже:

„Да кад главу раздобиш тијелу
У мукама издишу чланови“

ИЛИ

„Носи отров своје одекс душе
И на овој камен избљуала“.

У Шћепану малом у речи Војводе Драго Његош каже:

„Роје људи у сву Црну Гору да имаде по оке памети“.

У истом Шћепану малом у речи Беглербега Његош каже:

„Овде мјеста ни живота нема
За човјека нако за ђавола“.

У првом стиху Његош је стару српску државу, и однос мале Црне Горе према њој, упоредио са једним човечјим организмом. На Косову великој српској држави раздробљена је глава, и она је као и остали делови тела, чија је глава раздробљена издахнула, само

је још један мали делић тога великога организма, те велике државе, најмањи члан те српске државе остао жив, остала је жива мала Црна Гора, и она не умире, али не може као таква ни да живи потпуним животом, него само животари, издише, али не може да издахне, него живи у вечитој муци и патњи. Она је мала, непријатељем стешњена, каменита и пасивна да у њој не могу не само људи него ни ђаво да живи, јер у њој нема ни природних блага и благостања, а пошто је богатство први услов за културни развитак једне државе и народа, то Црна Гора није могла ни да помишља о некој култури и просвети, она није у Његошево доба имала скоро ни једне школе за основну писменост; док међутим у то исто време у француској престоници, Паризу биле су отворене школе лепог осмеха и кокетирања, школе лепоте телеснога покрета и пластике, у овом смислу треба разумети Његошев стих да у свој Црној Гори нема ни по оке памети, а оваком стању ствари свецело је и искључиво крива мала држава.

Даље о малој држави Његош каже у »Горском Вијенцу« и то у речи војводе Батрића:

„Земља мала од свуд стијешњена
С муком један у њој остат може“

Исто у речи Мустај Кадије:

Што ће слабо раскршће липово
мало људство што си заслепљено
без надежде живиш и умиреш.

Исто у речи сердара Вукоте:

„О проклета земљо пропала и
Име ти је страшно и опако
О Косово грдно судилиште
На сред тебе садом запушио“

у Шћепану малом у речи Шћепановој:

„Управља би војском уређеном,
ади горском управљат не знадем,
која нема топа ни коњиках,
ни позније уредну команду“

Исто у речи Теодосија Мркојевића; (које се речи одnose Шћепану малом):

„Носи собом то име велико
Нама оно ништа не требује“

Немамо га куда кама ђести
 Колач вељи у малену торбу
 Стат не може, док не прсне торба
 Муке с муке и зову се муке“

Исто у другој речи Тодосијевој:

„У тешкоћи мора се мислити
 Зло преносим горега се чувам
 Бога славим и дневи и ноћи
 Што нијесам тица у кавезу
 Ми смо шака малена народа

У »Горском Вијенцу« у речи Скендер Аге :

„Оли челе хватат у капцу
 да уљаник у гори заметнеш
 нико меда отле јести неће“

У Шћепану малом у речи Сердара Јово:

„Погибоше цари и банови
 ка да у њих упри муња жива
 погибоше Срби на све стране
 ми ни на пут ни на дом остасмо
 на потрку свијема мукама
 само што злом и страшном осветом
 живујемо у овим горама“.

Исто у другој речи Сердара Јово кнезу Долгорукову који тражи помоћ противу Турака:

„А с ким ћемо маршират к Стобулу
 малене су кнеже наше силе
 ми се једва бранити можемо
 с мало хране, а још мање праха“.

Исто у речи Сердара Вукало:

„А ово је Јадав гроздић горак

ИЛИ

„Горе наше тако су узане“

Исто у речи Мула Хасана:

„Српско царство паде на Косову,
 У робство нам падоше народи,
 Не оста ли вама Гора Црна,
 Управ пашо у нашим недрима,
 Ка гнијездо крај ријеке плахе,
 Дина ми се начудит не могу
 Кад погледам све њихове муке
 Ка то људство до данас доживје

У напред изложеним стиховима Његов је лаконски казао и доказао, да у малим државама народу се одвећ тешко живи. Специјално је тежак живот у малој Црној Гори, за коју он каже, да јој је и само име страшно и опако, и да ово и овако име она није безузрочно добила, јер је у њој живот страшан, црн и тежак. Малу државу Његош упоређује са ра̄скршћем липовим зато што се зна да је липово дрво меко, крто и лако се ломи, и као што је лако сломити липово дрво, тако је лако уништити и малу државу, која је сама по себи ништавна, у којој се без наде живи и умире. Специјално за Црну Гору, овај стих слабог раскршћа липовог треба разумети у смислу квантитативном, а не и квалитативном; јер је Његош јунаштво црногорско узнео у својим делима изнад свега и свакога јунаштва и храбрости на свету. И доиста само црногорска храброст и јунаштво, онако економски слабу и малу територијално српску државицу могло је сачувати у току толиких векова, да служи српском свећом, као што то Љубомир Ненадовић каже. Али за ову несрећу мале српске државице крива је наша пропаст на Косову, с тога Његош и проклиње Косово. Мала држава не може да има средстава за издржавање регуларне војске нити може имати наоружање потребно, ради одбране, те може врло лако бити прегажена и освојена од стране јачег непријатеља.

Мала држава не може да има ни добру и потпуну администрацију, јер нема са чим исту да плаћа. Али ако би мала држава и увела потпуну администрацију она би од тих великих и непосилних терета морала да прсне, као мала торба од великог колача. Ове врсте тешкоћу је сам Његош осетио приликом увођења у Црној Гори сената и гвордије — односно перјаништва и састава буџета да плаћа сенаторе, перјанике и племенске — среске капетане, а које је врло мизерно плаћао, као што смо то у ранијем свом излагању изнели. Његош упоређује малу државу са птицом у кавезу, малим гроздићем и људском шаком, доказујући тим лепим упоређењем, да мала држава не може ништа учинити, нити просперитета имати, ни у каквом погледу, као што не може ништа учинити јадна тица затворена у кавезу, лишена слободе и полета. Од мале државе као од малог гроздића, не може бити велике користи. У малој држави и не може

много добра, среће и напредка да буде, јер је она мала, као једна шака а у шаци много не може да стане, нити се шаком може много да узме, или да се некое много да.

Најсјајније и најфиније је Његошево упоређење мале државе са малим ројем пчела сакупљених у ону малу црногорску плитку капицу, јер као што од таквог малог роја пчела сакупљених у малу плитку капицу, нико меда неће јести; тако исто неће имати нико користи од мале државе, него ће се вечито народ мучити у таквој држави, као што се вековима мучио и патио мали делић, мали ројић српскога народа у маленој српској државици Црној Гори. Његош се сам чуди и у чуду самог себе пита, како је тај мали делић, та мала шака људи издржала вековима толико мука и патњи? На ово своје сопствено чуђење Његош сам себи даје одговор и каже, да је Црну Гору одржала само борба црногораца са непријатељем, а нарочито са турцима, јер је та борба њима давала енергију. Та је борба раздражавала њихове националне осећаје, који су под силним утицајем те раздражености расли, развијали се и јачали, и овако јако потенцирани национални осећаји давали су народу нарочито одушевљење запајали га националним идеалом и надом на бољу будућност. Стога су, и ако бројно мали, били духом силни, силни храброшћу и јунаштвом и та храброст и то јунаштво је вековима очувало српско име и национални понос својствени српској нацији — односно југословенској.

Из напред наведених стихова, примера ради, ми смо видели, да је Његош негирао малу државу као такву и тим истим директним негирањем мале државе, он је директно доказивао њену негативност, њене недостатке и дефекте, а индиректно потребу и неопходност тежњи и стремљења за великом и моћном државом, указујући позитивну страну и њену корист по народ и његов напредак и препород. Нарочито је Његош наглашавао позитивност стварања велике државе за нас јужне словене. Ово зато што би се стварањем велике и моћне државе код нас јужних словена дала народу југословенском и национална златна слобода. Они би се избавили непријатељског и туђинског робства и потлачености, постали би јака и моћна нација, могли би имати велики утицај на општу европску међународну политику, на економски

и привредни живот, а нарочито на Балкану. Ове Његошеве тежње и стремљења ми данас имамо остварене и само слогом, љубављу, узајамним разумевањем и помагањем треба да ову државу крвљу стечену и овај свој углед, престиж и утицај на векове очувамо и да уживамо од велике државе ону благодет о којој Његош говори у својим политичким идејама и мислима.

Ми смо у досадањем излагању истакли оне стихове и идеје Његошеве из којих се индиректно изводе мисли и тежње Његошеве за стварање велике и моћне државе. А сада ће мо се у даљем свом излагању постарати, да означимо и истакнемо оне стихове и идеје нашег великог песника и филозофа Његоша, са којима он директно доказује његове тежње ка великој и моћној држави. У посвети праху оца Србије оштампану уз »Горски Вијенац« Његош каже:

„Из грмена великога лафу изаћ трудно није,
У великим народима генију се гнездо вије,
Овде му је по готову материјал к славном делу
И тријумфа дични венац да му краси главу смелу“.

У Шћепану малом у речи Шћепановој Његош каже:

„Средства људе чине великима“

У овим стиховима Његош је лепо песнички упоредио велику државу са великим грменом и као што се у великом грмену односно великој шуми може само родити и одгајити велики лаф цар свих животиња, тако се у великој држави са великим бројем народа може лако родити и одгајити велики народни геније, јер средства људе чини великима, а велика силна и моћна држава има обично и већа средства, веће богатство и као таква даје већу материјалну могућност, да се у свој својој величини, снази и моћи појави народни геније, који ствара свој лични тријумф, тријумф државни и национални. Према томе само велике државе рађају геније, стварају славна дела, што значи да се само и једино у великим државама лако долази до више опште среће, добра и благостања народног и до виших моралних идеала и у опште до вишег савршенства.

У »Горском Вијенцу« у дијалогу владике Данила Његош каже:

„Ох да ми је очима виђети,
 Црна Гора изгуб да намири,
 Тад би ми се управо чинило,
 Да ми свијетли круна Лазарева,
 Е слетио Милош међу Србе,
 Душа би ми тада мирна била
 Како мирно јутро у пролеће“.

Из ових стихова јасно се види к чему тежи, шта хоће и жели велика национална душа српска, великог песника. Она, тежи, хоће, жели и циља ка великој и моћној држави, ка великом националном идеалу нашем југословенском уједињењу. Јер се зна из наше историје шта је све Црна Гора имала и у своје време изгубила и колики је тај њен губитак, који Његош жели да Црна Гора намири. Кад би Његош могао очима видети наше уједињење он у овом стиху каже, да би му се учинило да му светли круна Лазарева, да је Милош слетио међу народ и душа би му била мирна као пролетње мирно јутро.

Ми смо савременици својим очима видели и доживели остварење овога Његошевог идеала и Лазарева круна нам светли на главама славне наше народне омиљене династије Карађорђевића, јунака и хероја на подобије Милоша Обилића. И ми јужни словени треба да смо свим овим задовољни и мирни, као оно мирно песничко пролетње јутро Његошево и да чувамо завете, које су нам оставили у аманет велики песник Његош и наш блаженопочивши краљ Александар велики ујединитељ.

У »Горском Вијенцу« у речи Скендер Аге, Његош каже:

„За кокошку и орла не питај
 Но што стрепи лаф од гуске кажи“.

Исто у писму Селима везира, које чита владика Данило, Његош каже:

„Лажу људи што за лафа кажу
 Да се миша и најмање боји“.

У Шћепану малом у речи Сердара Вукола, поп Андреје и војводе Ника, који говоре у један глас, Његош каже:

„Што је принцип пред једнијем царем
 Као миш мали пред добријем мачком“.

У свима овим стиховима Његош је малу државу

уподобио и упоредио са великом државом као кокошку са орлом, гуску са лафом, миша са лафом, принципа са царем, малог миша са великим мачком и т. д. тако да је мале државе упоредио са малим животињицама и птицама, као симболом слабости, а велике државе са великим животињама, као симболом силе и величија. И како ове велике животиње имају велико преимуће над малим животињама по својој снази и моћи, тако исто велике државе имају већи значај, него мале, које су осуђене неком судбином на патње и муке. А велике су државе неком нарочитом судбином и провиђењем назначене и одређене, да у сваком погледу стварају велика и величанствена дела. Као пример или образац таквих моћних и силних држава Његош описује Турску и Русију. О турској државној моћи, сили и снази у »Горском Вијенцу« у монологу владике Данила каже:

„Виђи врата су седам бињишах,
Су два мача, а су двије круне,
Праунука Туркова с кораном,
За њим јато проклетога кота,
Да опусти земљу свуголику,
Ка скакавци што поља опусте“.

Његош у овом стиху врагом (ђаволом) назива Турску и њенога цара на чијој је глави седам бињиша и који са својим сјајем надмашује све остале владаре, јер је он цар велике и моћне турске царевине и број седам бињиша означава ту велику моћ и силу турске државе. Познато је да се и у нашим народним песмама број седам употребљава, када се хоће да означи већи број, већа количина, па је с тога и овде Његош употребио број седам, да тиме означи моћ и силу Турске и сјај и величије турскога цара, као владара те велике и моћне државе.

Израз два мача и двије круне исто тако служе као симболи те велике силне и моћне државе, јер то показује да се њена власт простире на два континента на источни континент или Азију и западни континент или Европу.

Исто у Горском Вијенцу у речи Мустај Кадије Његош каже:

„О Стаболе земаљско весеље,
Купо меда горо од шећера,
Бањо слатка људскога живота,

Ће се виле у шербет купају.
 О Стаболе свечева палато,
 Источнице силе и светиња,
 Бог из тебе само бегенише
 Чрез пророка са земљом владати.

У овим стиховима Његош, описујући престоницу турске царевине Стамбол—Цариград, описао је једно-времено моћ економску турске царевине, у којој се весело и задовољно живи, све плива у меду и млеку и храни се шећером, тако да је у турској слатак живот, као у некој бањи, у којој се шербетом, омиљеним напитком у турској, сви купају, као што се купају у песмама и причама виле. Турска је царевина величанствена, као што је величанствена свечева палата. Она је извор силе и светиње. Тако да се и самом богу допада, и сам бог њома управља преко свога пророка.

У Шћепану малом у речи беглербега Његош каже:

„Пред силом се свашто лако мрви“

ИЛИ

„Све ако ће горе црногорске
 трипут веће пораст небесима
 сакршити моју силу неће,
 сва ако ће ова силна војска
 у ваше се горе укопати
 три пута ће друга виша доћи“.

ИЛИ

„Што ли хоће и намисли султан
 оно свијет и на силу хоће.“

ИЛИ

„Пред великом силом Османовом
 Исток паде, а запад се тресе,
 од нашега силавога ударца
 каква људска падоше страшила“.

У овим стиховима као и у стиху »виђи врага су седам бињаша«, Његош је приказао Турску, као једну велику војну снагу, која је под управом Османовом и Султановом заузела скоро целу Азију и велики део Европе. Пред њом се све лако мрви. Она је за мале државице земна стравa и за целу Европу, од чије се силе цела Европа тресе. Али благодаречи опет моћним и јаким великим државама, као што су Француска и Аустрија

њено је продирање заустављено. Врло су у томе погледу интересантни и оригинални песникови стихови »францускога да не би бријега Арависко море све потопи«, или »под Бечом је бурок (Султанов коњ) посрнуо«.

Другим идеалним примером велике државе Његош узима Русију, коју у Шћепану малом у појединим наравно стиховима, велича. А то су следећи и то у речи сви:

„Када бјесмо оно у Русији
сви смо једном сакупљено отишли,
Код његова двора великога
и он главом испред свога двора
шеташе се тамо и овамо,
сав у срми и чистоме злату“.

У речи Шћепановој Његош каже:

„Са највише среће ва свијету,
са гордога царскога престола,
у несрећу највећу упадох“.

У Шћепану малом у речи Тодосија Мркојевића:

„Давно бисмо тебе поздравили
Ал не смјемо срамота је крити
Пред твојом се силом земља тресе“.

ИЛИ

„Нема цара до једнога цара,
Бог на небу, а он је на земљи“

Исто у речи Сердара Вукало:

„Све је код вас другојаче кнеже
ја сам једном био у Русији
У вас су се растегле равнине,
Краја им се прегледат не може,
Куд год човјек обрати погледе,
види небо с равнином спојено.

— — — — —
Царство ваше тако је пространо,
На ноге се обићи не може“.

Величајући у овим стиховима рускога цара тиме што га ставља првим после бога, називајући га јединим ћарем на земљи, не налазећи другог њему равнога, окићеног у срми и злату, у великом дворцу, обдарен највећом срећом на свету, пред чијом се силом не само Азија и Европа тресе, већ цео свет, цела земља. Његош је хтео овим да покаже како је срећна велика и богата Русија, јер је величије, срећа и сјај царева симбол и величије

саме државе, коју он преставља, а коју нико ногама обићи не може, нити јој конца и краја може видети. Русија је велика земља она се простире и шири од Амура до Дњепра и од Кавказа до Алтаја и свуда се протеже снажно и велико руско »Ура«.

Описујући велику државу, упоређујући је са царем, лафом, орлом као симболима велике моћи, снаге и јачине, или са већ постојећим великим државама, као што је у оно доба била Турска и Русија онда и сада, Његош је имао велику идеју и велики циљ, да тим упоређењем докаже свима нама Јужним Словенима, који смо већином онда били у робству, неопходност и велику потребу за стварање велике државе, у којој би се остварила и постигла два велика циља и идеала. И то први што би за народ југословенски у тој великој држави наступила благодет, она, коју Његош описује у сликама када пише о Стоболу—Цариграду и Турској, или о руском цару и великој руској империји. А други много важнији за нас Јужне Словене национално ослобођење и уједињење, јер смо се ми Јужни Словени могли ослободити од турскога робства и потлачености и ујединити се само на начин стварања велике наше отаџбине Југославије. Да је ово наше ослобођење и уједињење Његош хтео, желео и предвидео, то се види, као што смо то раније рекли из његових писама изложених у овој књизи. А да је своју тежњу и жељу нама оставио у аманет то се може јасно видети из његових дела: »Шћепана малог« и »Горског Вијенца«.

О нашем ослобођењу и уједињењу у Шћепану малом Његош каже:

„Хајде оче молим ти се с капом
 Ти с очима тако бистријема,
 Да се ужа једнога држимо
 И за вођом једнијем идемо,
 Јер су друге карте пропојале.

ИЛИ

„Да саберем стадо разагнато“.

Овде у овим стиховима Његош је изразио своју жељу, да се југословенско стадо-племе, које је силом околности разагнато и пало у ропство, окупи око је-

днога ужета — владара и вође. И то не силом него добровољно, у једну једину државу. Он је овим стиховима апеловао на цео народ, а нарочито на интелигенцију нашега народа, да ради на томе да се ослободимо испод туђег јарма, и да се ујединимо у једну јединствену државу око једнога владара и да се држимо једнога правца, једне југословенске идеологије, једне интегралне југословенске државе. Јер само у томе једнаком схваћању у једним жељама и тежњама у заједничком напору, слози и раду, као и послушности и оданости нашем узвишеном владару, лежи наш општи државни и лични напредак, благостање и просветно-културни препород.

Још је лепше наше ослобођење и уједињење Његош прокламовао у другом свом делу »Горском Вијенцу«, а у речи Скендер Аге:

„Мањи поток у већи увире
Код увора своје име губи
А на бријег морски обојица“

У овим кратким, али пуним песничке лепоте и хармоничности, стиховима, Његош је тако лепо представио наше југословенско уједињење, упоређујући га са природним законима и током природних појава. Његош каже, као што се мањи поток по самој природи улива у већи, а овај још у већи поток или реку и сви заједнички излазе или допиру на морски бријег или обалу, стичући једно опште име, једне велике и дубоке реке, које им име свима скупа подједнако импонује, и они не жале и не тугују за својим мањим посебним именима, која су изгубили сваки поток понаособ, приликом утоке у ту велику и дубоку реку и то велико море. Тако исто, треба да се по неком историјском и природном закону и наша југословенска племена, делови једне исте југословенске нације, једне крви, једнога истога језика, једних истих врлина и особина улију у једну велику југословенску државу и нацију. И као што потоци губе своје посебно име и не жале за тим изгубом, тако исто и југословенска племена не треба да жале и тугују за изгубљеним посебним малим именима, већ као што малим потоцима импонује опште велико име, тако треба да и југословенским малим племенима импонује велико опште југословенско име, да се њиме диче и поносе. Јер као

што мали поток не би сам по себи стигао на морски бријег, да се није улио у већи, него би се његова мала количина воде у извесном повећем простору упила у земљу и испарила у ваздух, и он би изгубио своје име и о њему се не би ништа чуло. Тако исто би било и са нашим југословенским племенима Србином, Хрватом и Словенцем, кад би остали сваки понаособ и кад би живели сваки за себе, и не би се улили у велику југословенску нацију. Они не би могли са таквом снагом, са таквом моћу изаћи на тај морски брег међународнога мора. — међународних односа и њихово име не би било на гласу, онако, као што има глас и извесност њихово опште југословенско име, већ би живећи сами посебе и сами за себе свако племе као онај поточић морао да тавори и живи мизерним, бедним и јадним животом, све док не би у тој беди, јаду и невољи зачамило, као што је то било у прошлости са малом Црном Гором, или док га не би неки други моћнији и већи народ освојио и ту би његово то посебно име погинуло, за кога не би се никада ништа чуло, нити би се у опште знало да такво племе постоји, нити би се на бријег међународног живота и односа показати икада могао, као што је то било у прошлости са нашом драгом браћом хрватског и словеначког племена. Ви сте могли пропутovati ceo свет, раније, до нашег уједињења, и да нигде и ни од кога ништа не чујете за име и постојање та два племена Хрват и Словенац. Међу тим сада од како смо се ујединили свуда по целом свету, на целој кугли земаљској чуће те од свих и свакога на сваком кораку име југословена и југословенске велике и моћне нације. Што значи да смо ми тек сада изашли на тај међународни бријег великога међународног мора, о коме је тако давно скоро пре сто година мислио и писао наш велики поет и мислилац Његош. Другим речима наше посебно име сва три племена тек сада је дошло до свога потпунога изражаја са којим треба да се подједнако дичи и поноси Србин, Хрват и Словенац.

Даље настаје питање, како је Његош мислио и представљао наше уједињење, управо како је он хтео и желео да се наша племена уједине у једну државу и једну нацију? Да ли је Његош желео интегралну југословенску државу без сваке резерве или са неком резервом? Из

напред цитираних стихова, види се јасно, да је Његош хтео и желео потпуно наше уједињење у једну интегралну државу, без сваке резерве. Зато је он и узео и саливање наших племена у једну југословенску нацију, и државу упоредио са саливањем вода из малих потока у велику реку и море, које воде уливајући се једна у другу, потпуно и апсолутно саливају и једна са другом мешају, без сваке резерве, тако да их никаквим средством и начином, никада и нико више не може издвојити, и воду једнога потока одличити од воде другога потока, зато што су ове воде састављене од једнаких хемиских елемената.

Да је ово тврђење тачно то се може видети још и из Његошевих стихова, који су претходили напред наведеним стиховима, а који гласе:

„Видијели суда од два пића,
Али капе за по двије главе“.

Његош је у овим стиховима казао то, да као што се у једном посуђу на пример бачви не могу држати два различита пића, вино и ракија, тако исто не могу семирити у једној држави две друштвено политичке аутономне групације и њихова два посебна интереса локалнога карактера, са општим интересом државе у ширем смислу и маштобу државном. И то се Његошу чини тако дивље и управо одвратно, и апсурдно, као када би видео две главе под једном капом. Али у животу таквих смешних примера нема и не може бити да се прави једна капа за две главе, јер би то била своје врсте карикатура, а сем тога то је и немогуће сместити две главе под једну капу, јер се две главе већином крећу у дијаметралном и супротном правцу. Према томе Његош није ни могао мислити о неком аутономном уређењу југословенске државе. Он је сматрао да то нама југословенима ни мало неби личило, као што неби лепо личила једна капа за по »двје главе«. Сем тога то би за нас било од велике штете, јер бисмо ми јужни словени на тај начин покварили нашу националну хармонију, као што се кваре два пића уливена у једно посуђе. И то би аутономно уређење потпуно омело јужним словенима, да се национално испоље и да постану једна велика и јединствена моћна југословенска.

нација у једној великој моћној југословенској интегралној држави.

Његош је сматрао, да се наше уједињење мора извршити и завршити по неком неумитном историјском и природном закону, као што се то по том истом неумитном закону природе уливају мањи потоци у већи док заједнички не допру у велико море. Према томе, будући у то уверен и сматрајући то као једну аксијому, која не требају доказа, Његош је за неких седамдесет скоро година до нашега уједињења видео наше уједињење својим пророчанским умом, као свршен факат. Али предвиђајући и видећи наше уједињење, као свршен чин, он је истодобно предвиђао да може бити и незадовољника са тим нашим уједињењем, јер у свету по оном његовом општем философском принципу »нико срећан и нико довољан, нико миран и нико спокојан«, мора таквих да буде. Мора се неко наћи, мора се наћи нека губа (шуга) у торини, која може да чини покушаје и да нарушује општи хармонични живот југословена у тој ослобођеној великој држави. И Његош тим незадовољницима односно тој губи каже да је наше уједињење не нешто случајно и произвољно, него да је то ток саме природе ствари, природни ток нашег историјског живота, природни ток историјског процеса тачно одређеног и предвиђеног идућег по неизменим законима природе и историје. И тај је природни и историјски закон и процес јачи, силни и снажни од свих скупа узетих нас и скупа узете наше воље, нашег хотења и произвољности. А када је то тако, да је наше уједињење дошло, као историски процес, који се кретао по неизменом и неумитном природном и историјском закону, онда су безсилни ма шта учинити и нахудити нашој држави ти исти незадовољници, те такозване губе, и те без душе трупине убијене топузином у главу, које су заборавиле да су словенскога порекла. Сва њихова акција била би залудна и илузорна, то би било као што Његош каже: »гониш камен бодова уз брдо« или »старо дрво сломи не исправи«.

Доиста камен спотицања нашег југословенског народа, две велике царевине Аустрија и Турска срушене су, сломљене су и као што се старо преломљено дрво не може исправити и саставити, тако исто њих више

нико и никада неможе подигнути и као хаос и праšину их нама на пут ставити, да нам служе поново тим каменом нашег спотицања. Исто тако заједно и истовремено са рушењем овога камена нашег вековног спотицања, уништене су искуствено вековима стваране границе између нас Југословена, које су нас Југословене разједињавале и ако смо били једно исто, како по крви и језику, тако и по културним, душевним и моралним особинама и својствима. Ове и оваке границе нико више на веки векова неће моћи вештачки и силом васпоставити и повући између наших југословенских племена. Зато што се наша истоветна југословенска крв у једном истом суду — југословенској великој држави, тако хемијски помешала и слила једна са другом. Тако да сада и у будуће нико неће моћи, ту југословеиску крв једне боје, једнога отенка, и у свему чисто и јасно истоветну и у једној држави смешану и хемијски помешану, никаквим сепаратором издвојити и разлучити. Ту им неће помоћи никака снага, сила и моћ, ту им неће помоћи никаква вештина, никакви експерименти, хемијске или физичке природе. Пред јачином и силом, југословенских уједињених и удружених прсију и мишица. Пред кохезијом југословенске крви, пред љубављу народне душе југословенске безсилна је свака сила, свака снага, свака вештина, безсилно је свако апријорно и постеријорно знање. Сродство југословенске крви, као физиолошка појава и југословенска братска љубав као чисто духовна психолошка појава, у савезу једна са другом, силније су од свакога оружја и од сваке друге земаљске силе. То треба свако да чује и види. То треба свако да зна. Наша душа и наша крв, поред поменутих својства, имају још једно екстра својство и особину, подједнаку топлину, подједнаку топлу љубав према нашем народу, према нашој милој и драгој великој домовини Југославији, према нашем омиљеном и узвишеном Краљу, Краљевском Дому и нашој у опште узвишеној Династији Карађорђевића.

Овако састављену, овако обојену, овако истоветну и оваком топлим љубављу загрејану за наше опште идеале, крв и нашу југословенску душу не може нико и никаква сила разјединити, као што не може нико разлучити и издвојити воду једнога Његошевога потока од воде другог његовог потока, уливене и помешане у

једно велико море или океан. Јер је вода свих потока уливених у море састављена од једних те истих састојака — елемената H_2O , и нико не може да зна и позна у томе Његошевом меру, која је вода припадала овоме или ономе потоку, да ли потоку »х« или »у« и по природи саме ствари и стања у коме се вода налази о томе нико и не мисли, него се сва вода у мору, без обзира од куда се и из каквога потока или реке у море улила, назива морском водом и она се исто тако са тачке гледишта научно-хемијске подводи под исту научну формулу H_2O , јер је и она исто тако састављена из два дела водоника и једног дела кисеоника.

Аналого овој теорији о води треба расматрати и нашу југословенску крв. Кад посматрате кретање наше југословенске крви и нашег општег југословенског живота из центра идући ка периферији и обратно, ви ћете видети, да је наша крв свуда једнака, свуда је један живаљ, један исти дух, тако да ће те га морати подвести под једну научну етнографску формулу. Ово зато што се наша општа југословенска крв и дух добила од поједине истоветне крви и духа, те разлике у квалитету не може бити, као што те разлике међу водама разних потока нема. А само се добила диференција у количини, у квантитету.

Као што смо то већ раније казали Аустрија и Турска, та два страшна и мрачна симбола двоглавога црнога орла и полумесеца, које су нас вековима тлачили, искуственим границама вештачки делили, да би са нама лакше управљали, сатрвене су, сломљене су и сада је њихово само над гробницом царство. Оне се више никада не могу подићи и рестаурирати — односно у пређашње своје стање повратити, као што се преломљено старо дрво не може исправити. Тако исто не могу се ни старе границе вештачки проводити између нас јужних словена зато што су пропали они мајстори, који су их намештали.

Вештачки намештене границе од стране Турске и Аустрије, наших крвних и вековних непријатеља срушене су, сломљене су и преломљене природним натиском и функцијама наше југословенске истоветне крви, кроз наш југословенски државни и национални организам. Тај наш општи национални и државни организам препуњен импулсом заједничке и опште функције нашега југословенскога срца и заједничким душевним емоцијама, за-

појен је општим идеалом за добро, срећу и благо целокупног интегралног југословенства и југословенске државе. Он преставља једну велику снагу и моћ, он симболише једно велико несаломњиво брдо, подобно Арарату на коме се Нојева лађа зауставила за време постојања. На ово брдо не може се нико ни са највећом муком и напорима попети, па ни наши спољашњи и унутрашњи непријатељи и незадовољници. Али и кад би когод покушао да се подигне на ово наше велико и ненадмашно југословенско брдо, да га тако назовемо југословенски »Арарат« он би се са таквом силном лупњавом и тако силним треском скотрљао и стропоштао, као што се котрља онај Његошев камен, и њихов би покушај и напад био залудан, као што залудно и за бадава неко гони Његошев камен уз брдо.

Из досада изложеног материјала ми смо видели, да је Његошев политички идеал, између осталих његових политичких идеала, велика и моћна држава. И да он ову и овакву моћну и велику државу жели и хоће за своју браћу све јужне словене, уједињене и окупљене у једну велику нацију. То он својим даљновидним песничким и философским или боље речено пророчанским погледом види и сматра као свршени чин велике историјске важности. Сматрајући ово свршеним чином Његош се упустио, да пише, као што смо већ то видели, о нашем уједињењу и потпуном сливању или стапању наших југословенских племена у једну велику југословенску нацију подобно сливању воде из мањих потока у већу реку, или море. Његош се није само интересовао стварањем велике и моћне југословенске државе и уједињењем југословенских племена у једну велику југословенску нацију, већ је његов проницљиви песничко-философски ум пошао и даље. Његов политички геније оцртао је и друге његове политичке идеале. А то су облик или форма државне управе и уређења, ред и поредак те његове идеалне државе.

У овом погледу Његош није био и остао на једној линије. Он је у младим годинама у раној својој младости, када је писао »Лучу микрокозма«, и када је као и у сваком другом погледу тако и у овом политичком био идеално настројен и расположен. И када још тако и толико није познао живот и људе са свима њиховим

недостатцима и манама. А будући плус к томе и песничким идеализмом опојен и занесен, он је писао и проводио подобно грчком философу Платону идеју о идеалној божанственој држави, којом управља сам Бог без писаних закона преко свога намесника цара — односно владара, мудраца и философа. Међутим у »Горском Вијенцу« и »Шћепану малом« он је описао идеалну човечанску државу, у којој владају и управљају народом људи, не мудраци и философи, већ паметни и способни људи, практичари, руководећи се не непосредним божијим наређењима и заповедима, већ земаљским писаним законима.

5

ПРЕГЛЕД НОВИХ КЊИГА

1. ЕВРОПСКА ИНТЕГРАЦИЈА ИЗМЕЂУ НАЦИЈЕ И ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ: ЕУ, БАЛКАН И СРБИЈА
Душко Лопандић
Београд: Архипелаг, 2017.
2. СПИН ДИКТАТОРИ: НОВО РУХО ТИРАНИЈЕ У 21. ВЕКУ
Сергеј Гуријев; Данијел Трајсман
Београд: Архипелаг, 2023.
3. САЖЕТА ПОЕТИКА САЖИМАЊА:
КА ПОЕТИЦИ ДАНИЛА КИША III:
ТЕНДЕНЦИЈЕ И ДОМИНАНТЕ У ПРОЗИ ДАНИЛА КИША
Јован Делић
Београд: Архипелаг, 2023.
4. НОВА КАТА НЕСИБА:
НАЈИСТИНИТИЈА И НАЈИЛУСТРОВАНИЈА ИСТОРИЈА
ЈЕДНЕ БЕОГРАДСКЕ БЛУДНИЦЕ
И ЊЕНЕ БОРБЕ ЗА УСТАВНА ПРАВА 1830–1851
Иван Јанковић
Београд: Фабрика књига, 2023.
5. СЈАЈ И БИЈЕДА ТРАНЗИЦИЈЕ
Алмир Алић
Београд: Фабрика књига, 2023.
6. КОГНИТИВНЕ ОСНОВЕ ЈЕЗИКА:
УВОД У ПСИХОЛИНГВИСТИКУ
Душица Филиповић Ђурђевић
Смедерево: Хеликс, 2022.
7. МАЛО ИЗНАД ТЛА:
СРЂАН КАРАНОВИЋ О СВОЈИМ ФИЛМОВИМА
Срђан Карановић
Београд: Филмски центар Србије, 2022.
8. ГОРУЋА ПИТАЊА:
ЕСЕЈИ И ПРИГОДНИ СПИСИ: 2004–2021
Маргарет Атвуд
Београд: Лагуна, 2023.
9. ДЕЦА РАТА
Зоран Милекић
Београд: Лагуна, 2023.

10. ЦРВЕНА ВОДА
Јурица Павичић
Београд: Лагуна, 2023.
11. С ОНЕ БАНДЕ МОЈЕ ГОРЕ
Јасенка Лаловић
Београд: Лагуна, 2023.
12. СОЛУНСКА 28: ДЕО 3
Неле Карајлић
Београд: Лагуна, 2023.
13. ДЕВОЈКЕ О КОЈИМА ПИШУ ПЕСМЕ
Карлин Бауер
Београд: Лагуна, 2023.
14. УМРЕТИ ПОНОВО
Тес Геритсен
Београд: Лагуна, 2023.
15. АНЂЕО У ШУМИ
Самуел Бјерк
Београд: Лагуна, 2020.
16. ПОБЕДНИЦИ
Фредрик Бакман
Београд: Лагуна, 2022.
17. ПРИЧА О РУСИЈИ
Орландо Фајцис
Београд: Лагуна, 2023.
18. КАД ЂАВОЛИ ПОЛЕТЕ
Владимир Кецмановић
Београд: Лагуна, 2022.
19. КРВАВИ МЕСЕЦ
Ју Несбе
Београд: Лагуна, 2023.
20. ТАЈНЕ СА ПЛАНТАЖЕ ЧАЈА
Џенет Маклауд Тротер
Београд: Лагуна, 2022.

21. СРЖ
Пеђа Обрадовић
Београд: Лагуна, 2023.
22. ЧОВЕЧАНСТВО: ИСТОРИЈА КОЈА УЛИВА НАДУ
Рутгер Брегман
Београд: Лагуна, 2021.
23. ЉУДСКИ РОД
Том Филипс
Београд: Лагуна, 2019.
24. ПИСМА ТУРСКИХ МАЧАКА
Оја Бајдар
Зрењанин; Нови Сад: Агора, 2023.
25. ЧАСОВНИЧАР И САЧАСНИЦИ
Елиезер Папо
Зрењанин; Нови Сад; Београд:
Агора; Народна библиотека Србије, 2023.
26. ПЕСМА О ТРИ СВЕТА: РОМАН
Владимир Пиштало
Зрењанин; Нови Сад: Агора, 2023.
27. ШТА УМИШЉАШ КО СИ ТИ
Алис Манро
Зрењанин; Нови Сад: Агора, 2023.
28. ОТКУЦАЈИ ПРОШЛОСТИ
Радивој Радић
Нови Сад: Академска књига, 2023.
29. ЧАСТАН ИЗЛАЗ
Ерик Вијар
Нови Сад: Академска књига, 2023.
30. КОЈЕ ВОЛИМО
Александар Тишма
Нови Сад: Академска књига, 2023.
31. НАПОКОН
Фрања Петриновић
Нови Сад: Академска књига, 2023.

32. МЛЕКАЦИЈА
Ана Бернс
Нови Сад: Академска књига, 2023.
33. КО МЕ ВОЛИ НИСАМ МУ ДАЛЕКО
Олга Срећковић Франић
Нови Сад: Академска књига, 2023.
34. ЗАБУНА ЖИВОТА
Честа Бибертал
Нови Сад: Академска књига, 2023.
35. АНЂЕО НЕСТАЈАЊА
Слободан Шнајдер
Нови Сад: Академска књига, 2023.
36. ЖЕНА КОЈА ЗАУСТАВЉА САТОВЕ
Корнелије Квас
Нови Сад: Академска књига, 2023.
37. АБХАЈА
Борислав Чичовачки
Београд: Академска књига, 2023.
38. ИСПОВЕСТ РУСКОГ ОБАВЕШТАЈЦА ПЕРИШЕ КОСТИЋА
Периша Костић
Београд: Албатрос плус, 2019.
39. КАД ЈЕ GOOGLE СРЕО WIKILEAKS
Џулијан Асанж
Београд: Albion Books, 2014.
40. ОД ПСИХОМАГИЈЕ ДО ПСИХОТРАНСА
Алехандро Ходоровски
Београд: Areté, 2023.
41. УПОЗНАЈТЕ СЕ СА ПСИХОТЕРАПИЈОМ
Најџел Бенсон; Борин ван Лун
Београд: Areté, 2023.
42. ГРЧКИ МИТОВИ
Шарлот Хигинс
Београд: Areté, 2023.
43. БУЂЕЊЕ ТИГРА: ИСЦЕЉИВАЊЕ ТРАУМЕ
Питер Левин; Ен Фредерик
Београд: Areté, 2023.

44. ПОЕТЕСА
Вида Огњеновић
Београд: Архипелаг, 2023.
45. ЗАСТРАШУЈУЋИ РАЈ
Чарлс Симић
Београд: Архипелаг, 2023.
46. КОНЦИ КРАЉЕВСТВА: МЕКСИЧКА ТРИЛОГИЈА 1
Јури Ерера
Београд: Блум издаваштво, 2023.
47. РАЗМЕНА ТЕЛА: МЕКСИЧКА ТРИЛОГИЈА 2
Јури Ерера
Београд: Блум издаваштво, 2023.
48. ЗНАЦИ КОЈИ ЋЕ ПРЕТХОДИТИ КРАЈУ СВЕТА:
МЕКСИЧКА ТРИЛОГИЈА 3
Јури Ерера
Београд: Блум издаваштво, 2023.
49. ВАНДАЛИЗАМ
Том Кристенсен
Београд: Блум издаваштво, 2023.
50. ПУТОВАЊЕ У ПРАВЦУ СЕНКЕ
Јана Букова
Београд: Блум издаваштво, 2023.
51. МОНА
Бјанка Белова
Београд: Блум издаваштво, 2023.
52. НИКО НИЈЕ ЗАБОРАВЉЕН И НИЧЕГА СЕ НЕ СЕЋАМО
Мирјана Дрљевић
Београд: Воока, 2023.
53. САМА АМЕРИКА
Томислав Лонгиновић
Београд: Дерета, 2023.

ПРЕПОРУЧУЈЕМО

1. ЗБИРКА СЕНТЕНЦИ ИЗ ГРАЂАНСКОГ ПРАВА И ГРАЂАНСКОГ ПРОЦЕСНОГ ПРАВА: КЊИГЕ 1, 2, 3, 4 И 5 / Београд: Службени гласник, 2018, 2019, 2020, 2021. и 2022.

Преузето са сајта:

<https://klubglasnik.com/8aea2919-95cc-45e9-950f-f3dcbe454e4e/ЗБИРКА-СЕНТЕНЦИ-ИЗ-ГРАЂАНСКОГ-ПРАВА-И-ГРАЂАНСКОГ-ПРОЦЕСНОГ-ПРАВА-.aspx>

Прва, друга, трећа, четврта и пета свеска *Збирке сентени из грађанског права и грађанског процесног права* представљају публикације намењене правницима који у својој свакодневној професионалној делатности примењују или истражују грађанско право и грађанско процесно право.

„[...] Публикација *Збирка сентени из грађанског права и грађанског процесног права* садржи сентенце које потичу из појединачних аката којима је изворно решавана једна грађанскоправна ствар и показује да су у судској пракси делатношћу судија створене норме попут норми из општих правних аката које су имале за циљ да попуне законске и правне празнине, расветле поједине аспекте друштвених потреба за детаљнијом законском регулативом и илуструју домете стваралачке улоге суда у елаборацији правног система. Ова публикација садржи, исто тако, и сентенце које су настајале поводом појединих спорних питања која су се јавила у примени закона у домену грађанскоправне заштите које су креирали највиши судови одређене врсте и Врховни касациони суд.

Сентенце из ове збирке нису само сведочанство о постојању права и пружању правне заштите него и о квалитету правне заштите, судске праксе и владавине права. С једне стране, оне откривају нове потребе друштва за применом и тумачењем законских прописа, а с друге, омогућавају да се елиминише проблем необавештености судија и могу да послуже као путоказ и помоћ у примени и тумачењу права. Исто тако, оне могу да допринесу да се у фактичким животним односима реализује принцип правне сигурности као правни стандард сваке правне државе.

Збирка сентени треба да омогући стручној правничкој јавности упознавање с интерпретацијом и применом појединих института у досадашњој судској пракси из публиковане судске праксе и судске праксе која још није доступна широј јавности. Сентенце из ове збирке пружају преглед проблема

који су се јављали у практичној примени, показује како су поједини институти интерпретирани у пракси, у ком су степену усаглашене судске одлуке различитих врста и степена судова, како се развијала судска пракса и да ли постоји хоризонтална и вертикална усклађеност судске праксе у интересу правне сигурности, правне извесности и правне једнакости.

Аутори који су истражили, прикупили и систематизовали сентенце објављене у овој збирци пошли су од тога да њихово систематско излагање може да буде изузетно значајно за изградњу и стварање кохерентног правног система, уједначавање судске праксе у тумачењу института грађанског и грађанског процесног права и критичку процену улоге судске праксе. Осим тога, ова публикација може да допринесе развоју правне културе у којој се судским одлукама даје значај и у којој оне заиста доприносе развоју правних правила и правне мисли.

Прикупљене и изабране сентенце у овој публикацији систематизоване су тако да су груписане према институтима на које се односе. Њихов редослед прати одговарајућу законску систематику, што треба да омогући да се законска правила и њихова интерпретација у пракси релативно лако идентификују, и да постоји увид у идентичне проблеме који су се јављали у судској пракси, а све то да би се у практичној примени одређена законска решења тумачила на јединствен начин и доследно примењивала у интересу правне сигурности. [...]"

Извод из предговора

2. Стеван Лилић: УПРАВНОСУДСКА ПРАКСА: ОДАБРАНЕ ОДЛУКЕ УПРАВНОГ СУДА, ВРХОВНОГ КАСАЦИОНОГ СУДА И УСТАВНОГ СУДА ДОНЕТЕ ОД 2010. ГОДИНЕ: КЊИГА 1 / Београд: Службени гласник, 2022.

Преузето са сајта:

<https://www.slglasnik.com/правна-библиотека/едиција-примена-прописа---судска-пракса/управносудска-пракса-0>

Управносудска пракса обухвата судску праксу судова који у одговарајућим поступцима врше судску контролу законитости управних аката и процедуре њиховог доношења. Пре свега то су Управни суд, Врховни касациони суд и Уставни суд. Код селекције репрезентативних одлука ових судова руководили смо се применљивим вредносним стандардима и одговарајућим временским оквирима. Определили смо се да временска граница буде 2010. година, уз аргумент да су од 1. јануара те године почели са радом

Управни суд и Врховни касациони суд и да у том контексту може да се говори о правно и вредносно конзистентној управној пракси.

Судска пракса је систематизована по члановима ЗУП из 2016. године, с тим да су нови институти овог закона детаљније објашњени у односу на претходни закон. Одредбом члана 213. новог ЗУП-а прописано је да ће се поступци који до почетка примене новог закона нису окончани, окончати према одредбама ЗУП-а који се примењивао до почетка примене новог ЗУП-а. Из ових разлога, код судске праксе наведена је и одговарајућа одредба ЗУП-а из 1997. године. Иза сентенце следи извод из текста образложења судске одлуке.

„...У овом научном раду проф. др Стевана Лилића, читалац ће се упознати са најновијом судском праксом, кроз сусрете са примерима који се директно повезују са конкретним одредбама новог Закона о општем управном поступку. Примери су дати у облику правних схватања и ставова Управног суда, као и извода из образложења одлука тог суда, како би се пример лакше објаснио и да би био приступачнији читаоцу.”

мр Никола Китаровић

3. Вељко Турањанин: **КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТА И ТЕЛА У СУДСКОЈ ПРАКСИ** / Београд: Службени гласник, 2023.

Преузето са сајта:

<https://www.slglasnik.com/правна-библиотека/едиција-примена-прописа—судска-пракса/кривична-дела-против-живота-и-тела-у-судској-пракси>

Збирка судских одлука под насловом *Кривична дела против живота и тела у судској пракси* представља освежење у домаћој кривичноправној литератури. Вредност ове збирке није само у њеној актуелности, с обзиром на то да обухвата новију судску праксу, него много више у њеном садржају, јер анализира специфичну материју кривичних дела...

Ово је једна од ретких збирки која сублимира материју општег и посебног дела кривичног права кроз анализу судске праксе...

проф. др Божидар Бановић, проф. др Емир Ћоровић и проф. др Дарко Димовски

4. Јасмина Стаменковић: **ЗБИРКА СУДСКЕ ПРАКСЕ ПРИВРЕДНИХ СУДОВА ИЗ ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ** / Београд: Службени гласник, 2016.

Преузето са сајта:

<https://www.slglasnik.com/правна-библиотека/едиција-примена-прописа---судска-пракса/збирка-судске-праксе-привредних-судова-из-области-заштите-интелектуалн>

Ово издање представља скуп одабраних сентени израђених на основу одлука Вишег трговинског суда, у периоду до 1. јануара 2010. године, односно одлука Привредног апелационог суда, у периоду после 1. јануара 2010. године, у споровима из области заштите права интелектуалне својине. Сентенце су систематизоване у три дела. Први део се односи на заштиту жигова, други на заштиту ауторског и сродних права, а трећи на остала права (патент, индустријски дизајн, право конкуренције, пословно име). Сваки део је систематизован у три подгрупе које се односе на спорна питања процесног права, материјалног права и у вези са привременим мерама. Сентенце су поређане хронолошки, по бројевима и годинама када су донете одлуке.

Збирка сентени омогућава праћење измена законских решења и развитка судске праксе, у вези с тим променама. У овој књизи је представљено решавање већег броја судских предмета у коме су разматрана бројна спорна питања из области заштите интелектуалне својине. Зато би могла бити корисна онима који се професионално баве овом врстом спорова, али и онима који у свом привредном пословању имају интересовање за ову врсту права, ради судске заштите сопствених права и усклађивања понашања у промету како не би вршили повреду туђих права.

Јасмина Стаменковић

5. Милан Шкулић: **КРИВИЧНО ПРОЦЕСНО ПРАВО** / Београд: Службени гласник, 2021.

Преузето са сајта:

<http://www.slglasnik.com/правна-библиотека/приручници-за-полагање-правосудног-испита/кривично-процесно-право-0>

Књига се користи као литература за припремање правосудног испита у делу у којем се тај испит односи на кривично процесно право. Приручник је релативно малог обима и материја је у њему изложена на врло концентрисан

начин. Сам текст овог приручника садржи најважније делове испитне материје и он не само да обухвата сва испитна питања која би се формулисала на темељу важећег Правилника о програму правосудног испита него и одређена питања која произлазе из законских промена које нису обухваћене тим правилником.

С обзиром на то да је приручник фокусиран на систематско објашњење основних правила кривичног процесног права, он, иако невеликог обима, у основи садржи све делове типичног уџбеника кривичног процесног права, али наравно, у једној прилично сумарној форми.

У односу на претходно издање Приручника, измене у овом издању засноване су на „интервенцијама” Уставног суда које се односе на поједине одредбе Законика о кривичном поступку, утврђивањем њихове несагласности са Уставом Србије.

6. Слађана Глигорић: ЗЛОСТАВЉАЊЕ НА РАДУ: ПРИРУЧНИК ЗА СЛУЧАЈЕВЕ ПРЕПОЗНАВАЊА, СПРЕЧАВАЊА И ЗАШТИТЕ ОД ЗЛОСТАВЉАЊА НА РАДУ / Београд: Службени гласник, 2022.

Преузето са сајта:

<https://www.slglasnik.com/правна-библиотека/едиција-уџбеници-и-приручници/злостављање-на-раду>

Приручник у случајевима препознавања, спречавања и заштите од злостављања на раду представља драгоцен алат за послодавце, службе људских ресурса, синдикате, савете запослених и радничких представника ради правилног информисања и поступања у случајевима развоја и решавања конфликта, али и превенције злостављања на раду. Он је користан и за запослене и радно ангажована лица, која сматрају да су жртве злостављања на раду. Приручник пружа информације о начинима правне заштите код послодавца.

Приручник садржи смернице и препоруке службама људских ресурса о начинима превенције злостављања на раду у радној средини, имајући у виду нормативни оквир и примере из упоредног права и судску праксу. У оквиру прилога налазе се интегрални текст Закона о спречавању злостављања на раду, Правилник о правилима понашања послодавца и запослених у вези са превенцијом и заштитом од злостављања на раду, као и примери: предлога за покретање поступка мирног решавања радног спора, споразума о окончању интерног поступка посредовања код послодавца и тужбеног захтева за заштиту од злостављања на раду.

7. Радован Д. Вукадиновић; Јелена Марковић Вукадиновић: **УВОД У ИНСТИТУЦИЈЕ И ПРАВО ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ** / Београд: Службени гласник, 2020.

Преузето са сајта:

<https://www.slglasnik.com/правна-библиотека/едиција-уџбеници-и-приручници/увод-у-институције-и-право-европске-уније>

Књига *Увод у институције и право Европске уније* писана је с намером да служи као уџбеник на основним студијама на оним факултетима и вишим школама на којима се изучава предмет Право Европске уније. Приликом одређивања њене садржине, а тиме и обима, аутори су се руководили тежњом да обраде теме које чине основу функционисања правног система ЕУ. Структуру књиге чине три дела – о институционалним питањима, о унутрашњем тржишту и о спољним односима Уније.

У књизи је коришћена обимна страна и домаћа литература и судска пракса.

8. **СРПСКИ УСТАВИ: КЊИГА 1, УСТАВИ КНЕЖЕВИНЕ И КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ СА УСТАВНИМ АКТИМА ОД ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА** / Београд: Службени гласник, 2021.

Преузето са сајта.

<https://klubglasnik.com/2e718464-88b5-40f0-a70d-1ee3d4af89b0/СРПСКИ-УСТАВИ-Књига-прва.aspx>

Пројекат *Српски уставни акти*, покренут пре више година, осмишљен је с намером да се сакупе и објаве на једном месту, у посебном издању, уставни акти и друга документа од значаја за српску уставност и државност. Прва књига обухвата српске уставе и уставне акте од Првог српског устанка до Првог светског рата; друга књига представља југословенску уставност са уставима Краљевине Југославије, уставима у време комунизма, као и уставима Савезне Републике Југославије и Уставном повељом државне заједнице Србија и Црна Гора, док последња књига обухвата уставе изнова самосталне и независне Србије из 1990. и од 2006. године.

У првој књизи, изузев устава, штампани су „Слово о слободи”, до пре пар година и у нашој стручној јавности мало познати текст Божидара Грујовића, првог секретара Правитељствујушчег совјета сербског; Уставни акти из 1808. и 1811. године; као и четири хатишерифа (1829, 1830, 1833. и 1838. године). Књига садржи и прилоге – речник мање познатих речи и израза, регистар

појмова, хронологију развита српске уставности до Првог светског рата, белешку о изворима и списак одабране литературе.

9. Јовица Тркуља: **НЕМОЋ ПРАВА: ПРАВНО-ПОЛИТИКОЛОШКЕ РАСПРАВЕ** / Београд: Досије студио; Службени гласник, 2016.

Преузето са сајта:

<https://klubglasnik.com/5da0a0f4-471e-4a51-b5c4-2419f9a9c849/НЕМОЋ-ПРАВА.aspx>

Књига *Немоћ права: Правно-политиколошке расправе* посвећена је истраживању структурних промена у правном и политичком систему Србије. Намера је да се анализом укаже на противречне процесе посткомунистичке транзиције и успостављања модерне демократске правне државе у српском друштву. Тежиште је на претпоставкама и могућностима и, с друге стране, на препрекама и странпутицама преласка из ауторитарног у демократски поредак. Расправе су писане у временском распону од 1989. до 2016. године. У тежњи да се проникне у тешко прозирна опречна збивања, да се изађе у сусрет животној потреби суочавања са судбинским питањима и изазовима нашег времена, са интелектуалним императивом да се своје време мислима обухвати, текстови су настали првенствено по унутрашњем налогу ауторовом. Они су потврда животног искуства и начелног опредељења, израз су његовог мисаоног отварања према повесности и нашој егзистенцији, покушај да се сачува аутономна позиција и аутентично искуство, да се одоли изазовима слепог активизма и беживотне спекулације. Настале су као осврт на актуелна друштвена и правно-политичка питања и њихово одговарајуће разјашњење. Аутор се није устручавао да сведочи и да се изјашњава о догађајима у току и њиховим актерима. Прихватио се незахвалног изазова и ризика да гласно мисли, пише и говори о текућим збивањима, да изриче ставове о неизвесним и актуелним друштвено-политичким процесима који тек задобијају институционалну форму.

Књига др Јовице Тркуље, редовног професора Правног факултета у Београду, сачињена је од тридесетак прилога (студија, чланака и осврта) које је аутор објавио током последњих, врло бурних и нама савременицима још загонетних година од четврт века, а у њима подробно преиспитује неке кључне дилеме правног уређења и политичког система друштва које је претрпело корените преображаје. Складно уклопљени одељци, премда разнородни по начину настанка и намени, обилују исцрпном теоријском аргументацијом и штедро упућују на релевантну класичну и савремену литературу о претресаној проблематици, али нису лишени ни ауторових коментара и оцена о актуелним дилемама објашњавања и тумачења недавних друштвених збивања,

оптерећених темељним ломовима и потресима. Иако неки од тих судова, по прилици, нису издржали пробу времена, они су уверљиво поткрепљени разлозима, а аутор је имао части и храбрости да их задржи и у овом издању. Но, у главнини оцена време му је убедљиво дало за право, што је у овако деликатној проблематици тешко постићи (као што показују искуства бројних самопрокламованих политичких аналитичара).

Др Александар Гордић

10. Ратко Марковић: **СА УСТАВНЕ ОСМАТРАЧНИЦЕ** / Београд: Службени гласник; Досије студио, 2017.

Преузето са сајта:

<https://www.korisnaknjiga.com/sa-ustavne-osmatracnice-naslov-238811>

Књига *Са уставне осматрачнице* аутора Ратка Марковића представља значајан допринос серији „Политика и друштво”, коју су основали демократски оријентисани професори Правног факултета у Београду 1937. године. Ова књига је део обновљене активности Библиотеке која је наставила са радом 1991. године под надзором професора Божидара С. Марковића.

Ратко Марковић, као истакнути правни стручњак, кроз ово дело пружа детаљан увид у уставно право и његов утицај на друштвени живот Србије. Књига анализира како уставне норме обликују политичку стварност и друштвене односе, те како правни оквири интерагирају с тренутним друштвеним изазовима. Аутор посебно разматра питања везана за демократију, права и слободе грађана, као и начине на које уставни принципи могу да подрже или ограничавају демократски развој.

Са уставне осматрачнице не само да рефлектује на историјски контекст у којем је Библиотека основана већ и на модерна питања која обликују Србију данас. Књига је написана са циљем да информише, едукује и подстиче на размишљање о значају и импликацијама уставности у савременом друштву.

Ова публикација служи као драгоцен ресурс за студенте права, академике, правнике, као и за ширу јавност заинтересовану за разумевање правних основа демократије и друштвених промена у Србији. Кроз своје странице, књига *Са уставне осматрачнице* нуди темељит преглед и анализу кључних уставних питања која стоје у темељу демократског друштва.

11. Владимир Микић: **ПОЈМОВНИК ЕВРОПСКЕ УСТАВНОСТИ** / Београд: Службени гласник, 2022.

Преузето са сајта:

<https://www.slglasnik.com/гласник-препоручује/појмовник-европске-уставности>

Књига *Појмовник европске уставности*, структурално, методолошки и садржински, без сумње, превазилази сопствени наслов. Она је озбиљна грађа за савремено европско уставно право и аутентична „мапа” за сналажење у европској уставној материји. Подједнако може привући пажњу уставноправних зналаца и уставноправних почетника. Амбициозан подухват аутора – европски образованог уставног правника.

проф. др Владан Петров

Подухват аутора *Појмовника* описују четири речи: знање, упорност, посвећеност и корисност. Наша стручна јавност чекала је безмало пола столећа на књигу која је исход овако замашног истраживачког посла. Упоредна уставна наука добија обиман извор знања из веома актуелне материје, која раније није сагледавана и проучавана на начин на који је то учињено приликом израде *Појмовника*.

проф. др Оливера Вучић

Појмовник европске уставности др Владимира Микића дело је без угледног модела у српској правној књижевности. Реч је о импозантном штиву у коме су уставни држави Европе минуциозно разложени на основне уставноправне институте. Премда би обим и садржина *Појмовника* наметали друкчије уверење, та стваралачка енергија извирала је искључиво из једног, и то несвакидашњег, пера.

Појмовник је дело које ће знатно олакшати будуће истраживачке подухвате на пољу упоредног конституционализма. Иако сам назив дела упућује на гледиште да је реч о фактографском и дескриптивном штиву, аутор је, не угрожавајући основни карактер *Појмовника*, сувопарност текста развејавао оригиналним промишљањима и ефектним критичким пасажима.

Верујемо да је објављивање *Појмовника европске уставности* управо онај недостајући дашак свежине који може да допринесе разбуђивању већ увелико успаване и мемљиве уставноправне науке у Србији.

проф. др Дарко Симовић

12. Пол Тејлор: **КРАЈ ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ: РАЗМАТРАЊЕ АНТИЕВРОПЕИЗМА** / Београд: Службени гласник, 2010.

Преузето са сајта:

<https://klubglasnik.com/ae9e3f8a-1457-4bd7-8446-3f79adcdcf89/КРАЈ-ЕВРОПСКЕ-ИНТЕГРАЦИЈЕ-.aspx>

Књига у основи представља критичку визију Европске уније – са отвореном намером да укаже на основне чиниоце који генеришу постојећу кризу – нудећи притом низ аргумената који упућују на ограниченост унутрашњих ресурса да се садашње, прилично лоше стање у Европској унији превазиђе. Аутор полази од становишта да је нагло проширење Уније у периоду од 2004. до 2007. донело читав низ невоља јер нису испоштовани критеријуми пријема. Пол Тејлор сматра да изосталост институционалне консолидације која се пре свега односи на недоношењу устава Европе, може на дужи рок додатно компромитовати интеграционе процесе.

13. Захар Прилепин: **ЈЕСЕЊИН: ОБЕЋАВАЈУЋИ СУСРЕТ** / Београд: Службени гласник, 2022.

Преузето са сајта:

<https://www.slglasnik.com/гласник-препоручује/јесењин>

Сергеја Јесењина воле као вероватно ниједног другог песника на свету. И то све одједном – и поезију, и њега самог, као човека. Али при пажљивијем сагледавању његовог живота и рада, одмах искрсавају тешка и непомирљива питања.

Да ли је Јесењин совјетски, или – антисовјетски песник? Хришћански, или богоборачки песник? Песник за публику склону криминалу и пале девојке, или иноватор који и данас утиче на светску поезију? Сељачки песник, или имажиниста? Кога је сматрао својим највећим ривалом у поезији и зашто? Ко му је био истински пријатељ? Какав је његов однос према болшевичким вођама? Колико има деце и са колико жена? Најзад, коју је од својих жена заиста волео? Да ли је пио, или су то измислили завидљиви људи? А ако је пио – ко га је навукао на пиће? Због чега су против њега вођени кривични поступци? Да ли је био хулиган, као што је писао о себи, или жртва стицаја околности? Чиме се бавио током једне и по године док је живео ван Совјетске Русије? И најзад, самоубиство или убиство?

Књига даје одговоре не само на сва наведена питања већ и на многа друга.

Захар Прилепин, себи својственим осветљавањем и оригиналношћу, детаљно говори о животу Сергеја Јесењина, извлачећи неочекиване закључке и приморавајући нас на снажно саосећање.

14. Робер Мантран: **ИСТОРИЈА ЦАРИГРАДА** / Лозница: Карпос, 2022.

Преузето са сајта:

https://karposbooks.rs/shop/novo/carigrad/?_rstr_nocache=rstr73866fbf28ea971e

Византион, Константинопољ или Истанбул (Стамбол), град који је изазивао, наизменично, дивљење и похлепу. У IV веку варварин Атанарик толико је очаран градом да одлучује да се настани у њему. Године 1204. витезови са Запада који су се дочепали Константинопоља задивљени су призором његових „господствених палата” и „високих цркава”. „Нису могли да верују”, извештава Вилардуен, „да на свету постоји неки други тако моћан град...” Почетком XV века, Манојло Хрисолор је хвалио то изванредно место на ком се спајају море са севера и море с југа (Црно и Средоземно), његову луку „највећу на свету”, а зидине којима је опасан пореди с вавилонским. Усхићење посетилаца лепотом места вековима неће ни ослабити ни престати. „Не може се ни видети, чак ни појмити нешто красније од приступа Константинопољу. Кад сам први пут стигао амо, чинило ми се да улазим у неки чаробан град”, признаје Гијом Грело, француски путник из XVII века. [...]

То што овде покушавам да представим није толико традиционална историја, колико виђење града и крупних догађаја који су се одигравали у њему. Константинопољ/Истанбул био је један од великих полова Старога света. Вековима и вековима распаљивао је политичке похлепе, био место на ком су се најбоље изражавале разне цивилизације које су на његовој земљи оставиле безброј задивљујућих или неупадљивих сведочанстава. Истанбул није град. Он је читав свет уобличен историјом.

Робер Мантран

15. Олга Грјазнова: **РУС ЈЕ ОНАЈ КОЈИ ВОЛИ БРЕЗЕ** / Београд: Контраст издаваштво, 2023.

Преузето са сајта:

<https://kontrastizdavastvo.rs/knjige/knjiga-rus-je-onaj-koji-voli-breze-olga-grjaznova-27986>

Маша Коган је пркосна девојка, стални аутсајдер и изопштеник у немачким школама, расељена имигранткиња која носи са собом бреме насилне прошлости, док се креће кроз друштвене и романтичне односе у свом новом окружењу. Многи од ликова који улазе у Машин олујни свет, од Бакуа и Франкфурта до Тел Авива и Јерусалима, такође су људи одвојени од сопственог етничког порекла и домовине. Маша не жели да је дефинишу њен статус избеглице, њен јудаизам или њене љубави, већ својим полиглотским вештинама и инклузивним карактером жуди за новим и флуиднијим начином гледања на свет. Али да ли је могуће пркосити стереотипима и разбити баријере у политичком свету?

У овој промишљеној и меланхоличној студији губитка, Олга Грјазнова нам готово висцерално приказује како је то изгубити дом због трауматских догађаја, како је бити ни туриста ни домородац, без обзира на то на ком месту покушавате да попуните езгистенцијалну празнину коју осећате дубоко у себи. Елегантно балансирајући између наративног казивања и приказивања, ауторка истражује нове глобалне односе и даје глас генерацији која је научила да живи свуда, која је у стању да промени језик и навике, али која је у исто време неспремна да се суочи са болом.

16. Олдус Хаксли: **ВРЛИ НОВИ СВЕТ** / Београд; Подгорица: Космос; Нова књига, 2020.

Преузето са сајта:

<https://pulse.rs/oldos-haksli-vrli-novi-svet-automatizacija-seksualnost/>

Књига *Врли нови свет* Олдуса Хакслија је дистопија којом је приказана једна могућа будућност (из перспективе тридесетих година прошлог века) – данас у неким сегментима веома слична садашњем стању света у коме живимо. За разлику од нешто касније објављене, такође веома познате дистопије *1984* Џорџа Орвела (Хакслијевог студента) – Хакслијева варијанта тоталитарног режима приказује тоталитарност установљену другачијим средствима – не застрашивањем и репресијом, не ни потпуним успостављањем култа личности

(мада је једна блажа варијанта тога ипак присутна) – него генетским инжењерингом, хипнопедијом и манипулацијом задовољства.

Нови свет који Хаксли приказује је свет у коме је патња смањена на минимум. То је постигнуто средствима која смањују опсег човекових слобода до границе кад је могуће довести у питање важност слободе за дефинисање специфично људских особина човековог бића и разликовање истог од животиње (или машине). Да би патња била смањена на минимум, генетским инжењерингом се смањују и потенцијалне способности највећег дела популације Новог света. Већ ту се види да „савршен свет” није замишљен као савршен за све становнике, већ само за оне малобројне, чије се способности остављају на максимуму, те којима је намењена управљачка улога и све повластице у складу са тим.

Дивећи се Хакслију који је тридесетих година XX века наслућивао у ком ће се правцу кретати цивилизација, можда и веће дивљење можемо упутити великанима XIX века и њиховим пророчким текстовима, којима се, поред Ничеовог *Заратустре* свакако придружује и поема *Велики инквизитор*, део романа *Браћа Карамазови* Фјодора Достојевског. Достојевски је, кроз размишљања Ивана Карамазова, све обрађене проблеме свео на онај базични – проблем људске слободе.

Оно чему се ипак надам јесте уверење да је човекова слобода, која га дефинише као биће, ипак способност и потреба да се испољавају још неки видови његових потенцијала, поред задовољења основних биолошких нагона. У том смислу, нагон љубави и стварања, као и нагон за смислом, откривањем и унапређивањем, стопили би се у једну далеко комплекснију верзију општељудског нагона, још увек без имена и дефиниције, али са јасном тенденцијом да се опире свакој манипулацији.

17. Томас Бернхард: **ПОРЕМЕЋАЈ** / Београд: Лом, 2014.

Преузето са сајта:

<https://lombooks.com/shop/b/bernhard-tomas/poremecaj/>

Поремећај је други роман Томаса Бернхарда. Када је објављен, 1967. године, одмах је прославио Бернхарда као писца. Многи су га тада поредили са Кафком и Бекетом, јер он у свом делу наговештава мистички елеменат искуства који тражи симболичку интерпретацију: скривени смисао стања која су блиска свету надреалних сновиђења. Роман је подељен у два дела, и ако је фокус првог дела на приказу спољног света и његовог утицаја на људе, други део помера фокус на поноре унутрашњег света човека.

18. Михаил Булгаков: **МОРФИЈУМ: ЗАПИСИ МЛАДОГ ЛЕКАРА** / Београд: Лом, 2023.

Преузето са сајта:

<https://seton-zapisiuosami.blogspot.com/2019/06/beleske-mladog-lekara.html>

Морфијум – записи једног лекара, доноси читаоцу јаснији увид у специфичан животни период овог великог писца, као и у Булгаковљеве ставове о совјетској стварности, изграђене на основу сопственог искуства.

Булгаков је отворио лекарску праксу 1918. у Кијеву, где је и завршио студије, али је већ 1919. мобилисан у Белу гарду и послат на Кавказ.

О искуствима из личног живота писца, који је као млад лекар радио у Смоленској губернији, али није доживео да види своје записе објављене као књигу, све можемо сазнати из овог дела које се може читати и као роман и као својеврсни дневник лекара.

Записе младог лекара Михаил Афанасијевич Булгаков је написао 1925. године. Иза имена главног јунака приповетке др Владимира Михајловича Бомгарда, крије се у ствари Булагков који је завршио медицински факултет и једно време, успешно радио као лекар, пре него што се окренуо писању. Наведени записи се дакле могу посматрати и као аутобиографски исказ Булгакова. У време настанка ових записа Михаил Афанасијевич није био нов у књижевном послу, иза њега је већ био роман *Бела гарда*.

Након што су објављени, *Записи младог лекара* задовољили су и критичаре и читаоце, јер су једноставни, али и богати нарацијом, и поред тога свима разумљиви. Михаил Афанасијевич са посебним задовољством, уз значајну колоритност у писању оживљава сваки догађај у причи.

Главни јунак је младић који је одлучио да свој живот посвети медицини. Испрва, он је плах и неодлучан у својим поступцима, али временом у борби са изазовима он стиче искуство, он почиње стицати веру у себе при обављању задатака које му живот поставља. Како приче одмичу, тако читалац види растући професионализам код младог лекара.

Оно што је посебно интересантно у *Записима младог лекара* је социолошка компонента. Она се провлачи скоро кроз све приче. Најизраженија је у причи *Звездаста оспа* где писац јасно указује да су неке болести (у конкретном случају је реч о сифилису) засноване на социјалном карактеру, те да се против њих лекар тешко може борити. Заправо, сваки покушај је бескористан ако људи сами не схвате нужност третмана у лечењу, и озбиљност здравствене културе.

Исто тако писац кроз неке приче шаље јасну поуку читаоцу, као што је случај са причом *Морфијум*. То је тужна прича и својеврсни монолог зависника који готово читавог живота користи морфијум. Након неког времена, човек диже руку на себе. Јунак ове приче је Бомгардов пријатељ и колега др Пољаков. Многи тврде да је јунак ове приче био веома близак Михаилу Афанасијевичу, који је и сам претрпео болну зависност од морфијума, али, за разлику од хероја приче, нашао је снагу у себи и носио се са својом зависношћу. Прича је живо осликани приказ суноврата човекове душе. Приказани су сви ужаси повезани са зависношћу од дроге. Особа која користи морфијум деградира себе у друштву, губи пријатеље и рођаке, а његова личност се распада. Таква особа постаје терет и себи, и целом свету. Коначан епилог је смрт.

6

ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА

**ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА У БИБЛИОТЕЦИ УПРАВЕ
ЗА СЕПТЕМБАР 2024. ГОДИНЕ**

1. ИЗ СВОЈЕ КОЖЕ: ЖИВОТ СА ДЕПРЕСИЈОМ
Александар Станковић
Београд: Лагуна, 2023.
2. РУДНИК
Миодраг Мајић
Београд: Вулкан издаваштво, 2023.
3. ПОБЕДНИЦИ
Фредрик Бакман
Београд: Лагуна, 2022.
4. О ВЕНЕЦИЈИ
Мери Макарти
Београд: Лагуна, 2023.
5. SEMPER IDEM
Ђорђе Лебовић
Београд: Лагуна, 2021.
6. ОСВАЈАЊЕ ЗАВИЧАЈА
Синиша Ковачевић
Београд: Vukotić media, 2019.
7. ФУКООВО КЛАТНО
Умберто Еко
Београд: Белетра, 1989.
8. ТИ И ЈА, АНЂЕЛА
Владимир Арсенијевић
Београд: Лагуна, 2016.
9. ХРОНИКА СУМЊЕ
Владислав Бајац
Београд: Геопоетика издаваштво, 2016.
10. БЕЗ ОПОЗИВА:
ПОСЛЕДЊЕ РЕЧИ ЗНАМЕНИТИХ ЛИЧНОСТИ
Владета Јанковић; Дејан Михаиловић
Београд: Лагуна, 2023.

Главни и одговорни уредник: Смиља Богдановић, начелник Одељења
(smilja.bogdanovic@uzzpro.gov.rs)

Технички уредници: Јелена Васиљевић, организатор пријема и евиденције
захтева корисника
Јелена Катана, документалиста за електронске каталоге
и библиотечку базу података

Сарадници: Смиљана Павков, документалиста система базе података
Иван Комаров, документалиста за електронске каталоге
и библиотечку базу података
Лепосава Милановић, документалиста за израду документационог
фонда
Гордан Горуновић, оператер за системе базе података
Радмила Тубин Михајловић, организатор пријема и евиденције
захтева корисника
Дејан Станојловић, оператер припреме података

Лектор: Смиља Богдановић
Коректор: Јелена Васиљевић

Компјутерска обрада: Одељење за информационо-документационе и библиотечке
послове
Техничка подршка: Радинка Мићовић, програмер софтверских решења

ШТАМПА: УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА
Београд, Немањина 22–26